ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XIII. 15. Martiu 1868.

(XX.)

Dein LUCRARILE SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE.

b. S p e c i a l i a.

(Fine.)

Tote proiectele ortografice, ce le vediuramu panà acì, dîca ce-ne ce va dîce, t o t e suntu basate pre principiulu etimologicu, cu concesiuni mai mari seau mai mice fonetismului, si cu adausa mai multu seau mai pucinu arbitraria.

Deca dn. Gr. L a c h o v a r i, de esemplu, vrè se punemu u dupa c si g, pentru cá se nu se pronuncie siueratu, ci dupa pronunci'a loru primitiva, — nu pote aratá nece una ratiune de a fí pentru acesta norma, ce o propune, de câtu pote numai: cà si francesii facu totu asia, si forà de a ne spune, cà ore asta mesura conventiunale pote avé ratiune si pentru limb'a romanesca? Dîcu, cà nu. Pentru cà caus'a nesiuerarei lui c si g in unele casure, nu e unu U mancatu ce nu se aude, ci unu L moliatu, ce noi nulu mai pronunciàmu in Daci'a vechia, ci-lu mai pronuncia inca romanii dein Daci'a noua.

Pentru ce se scriemu dar' unu u, care nece nu se pronuncia in atari casure, nece nu e caus'a nesiuerarei? Si de ce se nu scriemu mai bene unu l moliatu, care e si adeverat'a causa, ce impiedeca siuerarea aceloru cosunanti, si la unii dein romanii nostri totu se mai aude pronuncianduse?

Au nu e a lucrá dein contra una procedura forà nece unu fundamentu, si arbitriu curatu?

Noi credemu de una cosecentia mai logica, si de una utilitate mai apriata, cá, deca ne spariàmu a scrire: c l i, g l i, de frica bunamente, cá nu in urma se fimu costrinsi a si pronunciá asia, vedi-domne cá celi de preste Dunare, ceea ce pentru gure-le nostre ar' fí camu cu a nevolia, — atunci se ne tienemu de datin'a ce amu apucatu, adeca scriendu unu h mutu dupa c si g, cá italianii, si se nu mai amblàmu batendune capulu se aflàmu ceva mai nou, ce cu nemica nu e mai adeveru decâtu celu vechiu, si se facemu scaimbari forà nece una ratiune câtu de mica, lasandu pre italiani si alergandu dupa francesi.

Deca inse mai in colo dn. I. M a r c u, totu la asemeni casure, propune a se scire unu l simplu, in locu de h celu usitatu panà acumu, seau in loculu lui u alu dlui Lachovari, forà de a mai adauge si unu i dupa l, inca nu potemu aflá causa indestulita pentru atare propunere, ci chiaru dein contra. A nu respectá pre i, care se aude acì, si care e caus'a moliaturei lui l, si a siueraturei dupa d, t, s, insemneza a nu respectá proprietatile particulari ale limbei romanesci, si a ignorá in adensu caus'a variatiunei acestoru cosunatorie in limb'a romanesca, — numai dein causa, cà une ori acelu i lipsesce in etimologi'a latina. Ast'a insemneza a sarí preste cursulu desvoltarei limbei romanesci, dein limb'a primitiva r u s t i c a latina, si a cadé in mediu-loculu limbei latine u r b a n e, carea seau nu scie de atari moliature, nece de i dupa unele dein acele cosunatorie, seau deca scie, nu sorbe pre i dupa acelea, ci-lu pronuncia inca intregu.

De almentrea inca e cunoscutu, cà tote limbele neo-latine au scaimbatu pronunciarea silabei t i urmandu alta vocale, mai pucinu a silabei d i, si a litereloru c l, g l. Italianii au alteratu chiaru si pre f l (f i u m e, lat. flumen), si pre p l (p i a n t a, lat. p l a n t a), inca si pre g n, cá si francesii.

Dar' si latinesce, toti pronuncia astadi silab'a t i cu vocale dupa ea cu scaimbare siueratoria. Italii, cá noi; francii si ispanii, cá s i.

Er' despre pronunci'a lui d la latini in asemene casu, inca si forà i, cá z, amu atinsu si in Elementele nostre de limb'a rom. pag. 62, si in nota amu citatu pre P r i s c i a n u lib. I, cap. VI, 31: Similiter D et T, cum aspiratione, sive sine ea; et cum his Z duplex. Unde s a e p e D scribentes Latini, h a n c exprimunt sono, ut m e r i d i e s, h o d i e. Antiquissimi quoque M e d e n t i u s dicebant,

pro Mezentius. Er' Serviu in Comentariu la Virgiliu Georg. II. v. 126:

Media fert tristes succos, tardumque saporem; scrie pentru cuventulu Media: „DI, sine sibilo proferenda est, graecum enim est nomen et Media provincia est.“ Asia dar' DI in cele alalte latine se pronunciá cu sibilu (siueru), si anume: medius-a-um, cá mezius-a-um, cumu si noi pronunciàmu, si italii: mezzo, numai câtu sorbimu pre i in siueru. De acea si italii dîcu: oggi, in locu de lat. hodie adeca hoc dic, er' noi adi adeca hac-die.

Italianii mai dîcu si astadi: siede lat. sedet; si tiene in locu de lat. tenet, etc.; cá si noi romanii, de câtu, cà la noi si esemplele de asta specie suntu mai multe si mai sistematice, si erasi cà prin siuerare si alte incidentie atari forme s'au scaimbatu pucinelu in pronuncia.

Si in urma, deca totu se mai afla patroni coditieloru sub d, t, s, precumu in adeveru mai si vedemu, de volia si de nevolia, si inca intru una mare parte a Romaniei totu se mai usiteza,— dar' nu precepemu de locu, cumu potu domni'a loru se combine cu principiulu etimologicu, ce-lu urmeza vrendu-nevrendu, lapedarea lui i in atari casure, si se scria: perseveranta, credinta etc.; — seau deca scriu asia, dein economia, cà ce nu scriu si dint, parint, si alte cá acestea.

Ne amu pronunciatu, si cu vorb'a si in scrisu, cà, deca romanii de preste Carpati mai semtu inca necesitatea coditieloru, nu vomu si nu avemu causa de a ne opune, pentru cà si aici ar' avé locu: necesitas frangit legem, ci dein contra, suntemu detori a suferí acestu malum necessarium, panà candu va fí necessarium, dar' se recunoscemu cà e malum, inse nu perpetuum. Amu disu, cà lasàmu, cumu e de cuvenientia, in apretiuirea domniei loru de dein colo, deca in adeveru e atare necesitate au nu, si panà candu o se tie, numai se nu tienia câtu lumea, pentru cà ar' fí prea lungu, si ne amu pierde patienti'a.

Inse cosecenti'a logica ar' cere si acì, cá coditiele se fia ceea, ce suntu, nu litere, ci numai semne surogate panà la unu tempu, cu atâtu mai pucinu se fia sistema perenale, — si de aceea cá nu in grati'a acestoru surogate se se suprima chiaru literele necesarie, etimologice seau fonetice, ale cuventeloru, fiendu cà acestea suntu esentiali, er' celea in adeveru numai accidentali. Dein contra aceea si cosecentia ar' cere, cá si celi ce se sierbescu, si panà candu se sierbescu cu atari surogate, se urmeze siací principiului etimologicu, in câtu trecundu, cu ajutoriulu lui D-dieu si alu gramatecei, tempulu necesitatei surogateloru, acestea se pota disparé dein scrisoria, forà de a patemí cea mai mica scaimbare in scrierea litereloru.

Atât'a pentru proiectele ortografice, câte s'au presentatu Societatei Academice romane, si pentru principiulu etimologicu, ce-lu urmeza.

Inse, afora de acestu principiu, se mai redicara voci poterice, cumu incepura a dîce acum'a, si pentru principiulu foneticu, dein mai multe cause.

Poetii-si temeau cadentie-le popularie, deca cumu va nu se va scrie, precumu se pronuncia; — cá si cumu Ortografi'a ar' cere atâtu de strinsu uniformitatea in pronunciare, cumu o cere in scrisoria.

Er' prosaistii-si temeau frasile si cuventele populari, cà in urma dupa principiulu etimologicu scrienduse voru se pierda dulceti'a pronuntiarei de acum'a si farmeculu elocentiei; — cá si candu dulceti'a celeia, si farmaculu cesteia aru fí legate atâtu de strinsu de cutari cuvente si frasi, si de cutari forme si moduri de pronunciatu, câtu forà ele nu ar' mai fí nece suavitate nece elocentia; pre candu se scie, cà ele dependu dela individualitatea cuventatoriului, multu inse si dela subiectivitatea urechie-loru, cari judeca, er' subiectivitatea acest'a, ce-ne nu mai scie, câtu de multu depende de la dedatulu cu cutare si cutare forme, cuvente etc., cari câte una data, la celi nededati cu ele, producu chiaru contrariu efectu.

Altu felu, de multe ori nu amu fí in stare, se precepemu, cà de ce omenii dein una tiera ridu de vorb'a si pronunci'a altoru dein alta tiera. Si amu poté merge si mai de parte: pentru ce omenii de una limba ridu pre celi de alt'a, macaru cà toturoru omeniloru li se pare mai fromosa limb'a si pronunci'a loru, er' a' altor'a mai urita.

Invetiu, dedare, si subiectivitate, mai totu de un'a, si cu unu principiu: nu suna bene la urechie, atâtu de problematecu, câtu mai cà se pote numí absurdu si ridiculu; de care nu mai intendemu vorb'a.

Alte ratiuni, ce s'au mai adusu seau se mai potu aduce, inca prea bucurosu le amu trece, cá se nu ne judece ce-ne-va nediscreti, deca s'au scapatu dein candu in candu unele vorbe si ratiuni,

de acea natura, catu nu mai au lipsa de comentariu, de esemplu: cumu cà, cu câtu limb'a se tocesce mai multu, cu atâtu se mai si perfectiuneza, parerea neamtiului dela Oxford, — seau cà pronunciarea satenesca, fia aceea si mai regulata si mai etimologica, nu pote avé preferentia asupr'a celei cetatianesci, fia chiaru si mai neregulata.

Inse acele ratiuni au avutu resunetu si influentia mare asupr'a discusiuniloru, ce s'au escatu in dîlele dein urma ale sesiunei a. c., asia câtu, deca vremu a fí nepartiali, amentindu altele, nu potemu se trecemu preste cestea de totu in tacere, forà de a ne atinge câtu de pucinu de individu.

Cartea lui Max Müller, nu mia fostu pre atunci cunoscuta, precumu inca nece astadi nu o am, de acea nece nu sciu, in ce sensu si in ce mesura s'a pronunciatu asupr'a perfectiunarei limbeloru prein tocitura, de acea nece nu judecu, necemi potiu dá parerea despre opiniunea lui. — Dar' in sensulu si in mesur'a, cumu amu audîtu citanduse parerea lui, — dupa mene nu pote fí adeveru, si nu am se aducu alte argumente, de câtu, cà dupa atare criteriu, limb'a grecesca moderna, de esemplu, atâtu de tocita, nu cumu o scriu Dum'a si Cum'a, ci cumu o aflàmu in cantecele Cleftiloru la Fauriel, Tomaseo si altii, ar' fí cu multu mai perfecta, de câtu cea vechia, ellenica attica, a Platoniloru, Demosteniloru etc. etc. Ceea ce, n'en deplaise à Mr. Max Müller et Compagnie, deca intielegu domni'a loru asia, e una pura absurditate, ce nu are lipsa de demustratiune.

Apoi — deca pronunci'a cetatianesca are se fia preferita celei dupre la sate, atunci nu intielegemu, de ce ne mai batemu capulu cu gramateca si cu ortografia, cá se le invetiamu dein carte, in locu de a merge la cutare cetate, unde se le invetiàmu in risu cu multu mai perfectu, de câtu dein ori ce gramateca si dictiunariu. Lipsesce numai se scimu, unde se mergemu, si deca potemu merge, pentru cà non omnibus datur adire Corinthum, si alta bagetela, cà, cá se poti merge la cutare cetate si se petreci acolo, panà vei invetiá limb'a, une oria ai lipsa si de pasaportu, si totu de un'a de multe parale, cari inse nu totu de un'a suntu prea liusiore de castigatu.

Si in urma erasi: Care ar' fí acea cetate privilegiata, cu limba atâtu de regulata si cu pronuncia atâtu de curata, câtu se nu mai aibi opu nece de gramateca nece de dictiunariu? — Dein partemi, am si io predilectiunea mea, cá totu omulu, pentru un'a ore-care, a' careia limba m'a incantatu totu de un'a, si mai multu de câtu a ori-carei alt'a, cu tote cà, pentru cá se me potiu pronunciá apriatu pentru ea, asi fí avutu lipsa, se mai cunoscu si limb'a altor'a, macaru doue, pentru cà numai asia m'asi poté pronunciá cu deplena cunoscentia de causa.

Dulce in adeveru si fromosa e acea limba, ce o intielegu aici si nu o spunu, — dar' nu sum securu, cà voru fí toti de una parere cu mene, candu o asi spune, mai alesu, cà si io cu tota predilectiunea mea pentru ea, i-cunoscu unele scaderi, pentru cari cu un'a causa mai multu nece nu o — espunemu.

Si ast'a, totu asia, se pote templá si cu altulu ori si care, chiaru si cu autoriulu motiunei in cestiune. De acì, pareri preste pareri. In urma, dispute, si neintielegere completa. Si apoi cene se faca pace intre litiganti?

Candu dein contra, nemica nu e mai certu si mai ratiunale, nemica, ce se impace parerile si se aduca concordia, cá una gramateca si una ortografia buna, adeca care urmeza unu principiu certu si ratiunale, si nu are alta necesitate, de câtu se fia dedusa cu cosecentia chiaru si indeplenu.

Se mai atingemu si acea parere: cà in regularea limbei si a pronuncici suntemu moraliter detori a urmá limb'a eroiloru romani, cari cá Stefanu, si Mircea, e tutti quanti, au aparatu romanimea de perire? — Dá, dá; de una milia de ori dá. Respectu si veneratiune aceloru eroi; totu respectulu si tota veneratiunea, pentru, eroismulu loru, — chiaru si pentru limb'a loru.

Eli au fostu, nu numai aparatorii romanimei, ci si bulevardulu Europei, — sit venia verbo, — cumu au dîs'a si altii, nu numai romani, ci si straini.

Dá. Eli au vorbitu si una limba romanesca buna, si inca mai buna si mai corecta, de câtu ceea ce o apara contrarii nostri.

Noi, nu numai nu amu fostu nece una data contrari acestei limbe a' eroiloru romani, — ci dein cuntra partisanii celi mai pronunciati, panà intru atât'a, in câtu unii s'au incercatu a ne stigmatisá asta predilectiune a nostra de archaistica, si de — ridicula.

Intrebàmu, cumu au vorbitu aceli eroi limb'a romanesca? Cá ciocoii dein tempulu Fanariotiloru? Feresca si apere D. dieu. De si celi ce ne obiectau limb'a eroiloru, nu aveau in vedere alta limba, de câtu asta dein urma, dein causa, cà nu cunosceau alt'a mai vechia, si credeau, cà limb'a ciocoiloru dein tempulu amentitu a fostu totu acea, carea a fostu si a' eroiloru marturi. Erore!

Deca vrè ce-ne-va se scia, care a fostu limb'a aceloru eroi, sî cumu au scrisu vechii scrietori romani dein acea epoca, profani si baserecesci, — are se saria preste epoc'a de rusîne a Fanarului, si se o caute in documentele originali dein acea epoca, er' nu in copie-le adulterate dein seclulu trecutu. Noi avemu a mâna nu numai editiuni, mai vechie, de câtu seclulu XVIII, dar' si manuscrisa mai vechia de catu tote editiunile romanesci dein ambe principatele romanesci, cari adi facu numai una provincia. Avemu pucine in adeveru, altii potu se aiba mai multe. Inse tote acestea ne infacisieza una limba romanesca, care pre catu e mai aprope de epoc'a eroiloru nostri, pre atât'a e mai departata de ceea dein evulu servitutei fanarului.

Nu noi dar' despretiuimu limb'a aceloru eroi, ci celia, cari nece nu o cunoscu, si dein necunoscentia o confundu cu limb'a servilismului.

Si cá se inchiaiàmu, resumàmu, cumu cà cu tote acestea, de si multi au peroratu in contr'a principiului etimologicu, seau in favorea celui foneticu, dar' nemene nu s'a aflatu, care se presenteze vre unu proiectu de sistema ortografica curatu dupa principiulu cestu dein urma.

Chiaru si proiectulu, ce se predede de atare strinsu sî dupa tota rigorea acelui principiu, inca nu este in adeveru de câtu etimologicu plus-minus cosecente, er' nu dupa sistema foneteca. De acea nece nu ne ocupàmu specialmente cu elu, care sî de almentrea nu crá ceva nou, pentru cà ne ocupasemu cu multu mai in a-ante, la comisiunea filologica dein 1860 la Sabiniu, er' mai de curundu in Principia-le nostre la pag. 300 seq. La care pote vomu mai reveni de alta data, er' acumu finimu cu atât'a.

Nota. Tractatulu nostru, scrisu in limb'a germana, asupr'a proiectului presentatu comisiunei amentite, se va reproduce, inse romanesce, cu alta ocasiune, fiendu cà remase prea pucinu cunoscutu, tiparinduse cá msu mai numai pentru membrii acelei comisiuni si in pucine esemplaria, er' in publicu inca nu s'a datu.

XXIII.

LIMBA LATINA.

„Limb'a latina“, nu este obiectu speciale alu foliei nostre, de càtu numai in câtu cercetarile asupr'a originei ei, fasi-loru prein cari a trecutu, si formeloru seau materiale-lui ei, au una anumita referentia catrà celea asupr'a limbei nostre. De acea totu, ce trece preste aceste margini, ori câtu de interesante de almentrea se fia, este eschisu, si se tiene de alta sfera filologica peculiaria pentru limb'a latina, er' nu de cea desemnata activitatei nostre.

De acea, nece nu ne amu ocupatu, nece nu ne vomu ocupá aici cu atari cestiuni, decâtu numai in casu, candu acestea aru fí in stare se reverse ceva lumina si asupr'a limbei romanesci, si aru poté se o illustreze, de si numai câtu de pucinu si indirectè. Pentru cà foli'a nostra, de si are insemnulu filologiei pre fruntea sa, totu nu este nece cosmopolitica, dar' nece macaru comunistica, ci numai strictè, seau plus-minus, romanesca, precumu decursulu ei panà acumu, inca speràmu, cà va fí demustratu dein destulu.

De acea inse totu credemu, cà celu pucinu cu asta ocasiune vomu fí escusati, deca ne vomu ocupá cu unu productu eminente literariu, care, de si la aparentia prea pucinu se atinge de sfer'a nostra, in realitate inse nu mai pucinu talia in tote cestiunile totoru limbeloru neolatine, prein urmare sî in ale limbei nostre, de cumu talia intru ale limbei latine, pentru care mai cu specialitate e scrisu.

Acestu opu, unicu panà acumu in genulu seu, precumu vomu vedé numai decâtu, se ocupa nu numai cu definirea filiatiunei limbei latine in forma si materia cu form'a si materi'a limbei primitive a' familiei indo-europene, dar' promite si una espusetiune chiara si evidente, atâtu asupr'a acestui ramu de scientia, câtu si asupr'a istoricului acestei familie mari, de carea se tiene limb'a latina.

Dn. Amadeu de Chaix de Saint-Aymour, acumu nu demultu dede publicitatei primulu volume dein cartea sub titlu:

La langue latine etudiée dans l'unité Indo-Européenne, histoire — grammaire — lexique. Paris, 1868, 8.

Acestu volume, in lib. I. tracteza istori'a, in alu II. gramatic'a, in alu III. Lexicologi'a limbei

latine, tote trele forte interesanti, pentru ingeniosele combinatiuni si deductiuni asupr'a acestoru trei obiecte, in cari si limb'a romanesca figureza in lini'a celoru alalte sorori ale ei, de si autoriulu insusi marturesce, cà nu are deplena cunoscentia a' acestei limbe, si in unele locure in adeveru se si afla unele erori mai multu formali decâtu esentiali, ce nu detragu nemica dein meritulu acestui opu destintu.

Noi credemu a face una adeverata placere si satisfactiune lectoriloru nostri, punendu in a-antea ochiloru loru in cele urmatoria una parte dein lib. I. intru una traductiune fidele.

I.

OCHIRE ISTORICA ASUPR'A SCIENTIEI DE LIMBA.

Intruductiune.

In a-ante de a incepe resumatulu sucintu, ce credemu a fí detori se dàmu despre istori'a dateloru ethnologice si limbistice, cari resulta dein clasificatiunea genealogica a' idiomeloru indo-europene*) prein metodulu comparativu, ne-se pare utile in cate-va cuvente a initiá pre lectoriu in istori'a filologiei moderne. De almentrea inca aceste scurte notitie ne voru fí de introducere, si ne voru dá ocasiune de a ne esprime omagiulu nostru totoru eruditiloru nostri maiestri, cari de aprope seau departe au concursu la formarea scientiei de limba.

In a-ante de capetulu seclulu XVII, si cu tote incercarile laudabili, inca dein alu XVI, dein partea eruditiloru cá Bibliander, Guichard, J. J. Scaliger, Thomassinu, si alesu Stefanii Robertu si Henricu, autorii de Thesaurus linguae graecae si de Thesaurus linguae latinae, filologi'a se tragea inca in fascie-le prejudetiului. In asta epoca se credea, precumu unii omeni de buna credentia au crediutu mai panà in dîlele nostre, cumu cà limb'a ebraica a fostu limb'a primitiva a genului omenescu, si prein urmare limb'a mama a totoru celoru alalte; asta credentia nascuta dein idee relegiose, si esagerata prein zelulu biblicu atâtu alu catoliciloru câtu si alu protestantiloru, impiedecá ori-ce studiu seriosu, si limb'a ebraica cu saraci'a ei in derivatiune si lips'a mai totale de compusetiune, erá cá patulu lui Procuste, pre care se intendeau tote limbele europene un'a dupa alt'a, anumitu cea grecesca si latina, cari suntu atâta de avute in compusetiuni, pre câtu de armoniose si chiare totu de una data.

Erá reserbatu unui illustru filosofu germanu, celui mai mare omu pote dupre la capetulu seclului XVII si inceputulu celui XVIII, lui Leibnitz*), cá se dè cele mai de antaniu lovituri acelui prejudeciu, si spre acestu scopu se sierbì de una modalitate, care mai totu de un'a reese, de ridiculu. „Totu atât'a ratiune este, dîse elu, pentru a considerá limb'a ebraica de limba primitiva a omenimei, câta este pentru a adoptá opiniunea lui Goropius, carele la a. 1580 publicà in Antverpi'a una carte, spre a demustrá, cumu cà limb'a hollandica fù limb'a ce se vorbea in paradisu“. Chiaru in epoc'a lui Leibnitz, erau destulu de familiarisati omenii cu filiatiunea limbeloru germanice, câtu se pota semtî tota ironi'a acestei comparatiuni. De almentrea, intru una scrisoria catrà Tenzel, elu scrise inca: „A numí limb'a ebraica limba primitiva, e totu atât'a, câtu a numí primitivi trunchii de arbori, seau a dîce, cà in unele tiere trunchii dau afora in a-ante de arbori. Atari idee se potu concepe, inse nu suntu in armonia cu legile naturei nece cu ordinea universului, adeca cu intieleptiunea Ddieesca.“

Inse Leibnitz nu se multiemì numai a combate unu prejudeciu inradecinatu prein nescientia, ci se ocupà a aduná unu numeru câtu se pote mai mare de fapte si de materiali, si inalt'a lui pusetiune in scienti'a europena-i dá mân'a de a cere si de a obtiené, dela ambasatori, misionari, si calatori de tota speci'a, una suma de informatiuni pretiose, ce avea de cugetu ale ordiná mai tardîu. Facundu cunoscentia cu Petru celu mare, cerù dela elu se despuna compunerea unui catalogu generale de tote limbele latului seu imperiu, si publicarea celoru X precepte, a rogatiunei Domnului si a simbolului apostolicu, tradusa in acele limbe etc. Ut omnis lingua laudet Do-

---

*) Indo-europena se numesce una sistema de limbe sorori, cari se vorbescu in Indi'a, Persi'a, si tota Europ'a, a fora de Turcia, Finlandu, Ungaria, Laponia, si in tienutulu Baschiloru. Vedi urmarea acestoru notiuni istorice.

*) Operele complete ale lui Laibnitz incepura a se publica mai antaniu de comitele Foucher de Careil in Paris la Didot 1859 in 20 de volumi, dein cari panà acumu au esîtu siesa.

minum (Epist. dein Vien'a 26. oct. 1713). Cererea se aflà de buna, si se aprobà in principiu, numai câtu imperatoriulu totoru Rusieloru avea pre atuncia altu ceva de facutu, nu gramatece si dictiunaria. Inse ide'a cu tote astea remase in misicare, si in mai pucinu de unu seclu dupa acea, Catarin'a cea mare (1762 – 1796), ereditória tronului si ideeloru lui Petru celu mare, puse in esecutiune proiectulu lui Leibnitz, si publicà in 1787 primulu volume alu unui mare Dictiunariu polyglottu, care apoi cu trei ani mai tardîu aparù a dou'a ora in patru volumi in folio, cuprendiendu cuventele scosa dein 280 de limbe a' tota lumea. Inse acestei incercari, cá si celoru ce produsera Mundulu primitivu alu lui Court de Gébelin (1773), Catalogulu limbeloru lui Hervas (1800), si pre Mithridates a' lui Adelung (1806—1817), le lipsea ordinea si chiaritatea. Ele erau materiali pretiosa, inse in cari metodulu lipsea cu totulu, si nu se scie ce ar' fí fostu cu filologi'a comparativa ratecita in clasificari arbitrarie, deca una mare descoperire facuta in Oriente nu ar' fí venitu se aduca invetiatiloru Europei lumin'a ce le lipsea. Asta descoperire fù limb'a Sanscrita.

Noi nu avemu de a ne ocupá aici in adensu cu istori'a limbei sanscrite; acesta limba nu are altu interesu pentru noi, decâtu cá puntu de comparatiune filologica, si cá pietr'a fundamentale a' scientiei nostre. Noi atingemu numai, cà antani'a gramatica sanscritica publicata in Europ'a e a unui Carmelitu germanu, Ioh. Philipu Wesdin, mai cunoscutu sub numele de Paulinus a S. Bartholomaeo, care petrecù in Indi'a dela 1776 panà la 1789, si-si tiparí cartea la Rom'a in 1790 sub titlu: Sidharubam seu Grammatica Samscrdamica.

Inse cu siesa ani mai in a-ante, in 1784, Anglii ocupandu Indi'a, fundasera in Calcutta una Societate Asiatica, carea intreprense a publicá texture, gramatece si dictiunaria, si asia deschisera eruditiloru europeni tesaurii limbei si literaturei brahmanice.

Dar' abia incepura a cunosce limb'a sanscrita, si numai de catu o aflara in afinitati profunde cu limb'a Zendica, care unu francesu, Anquetil Duperron, o aflase si o reconstruise nu demultu, — cu limb'a greccesca, latinesca, si mai cu tote limbele moderne ale Europei. Celu de antaniu fù unu misiunariu francescu, anume parentele Coeurdoux, carele recunoscù acesta afinitate si o denuncià, de pre la anulu 1767, Academiei Inscriptiuniloru si bele-litereloru*). Dupa acest'a, operele lui William Jones, Wilkins, Carey, Forster, Colebrooke, largira drumulu, in care se aruncà unu poetu geniale, Fredericu Schlegel, devenindu altu Cristoforu Columbu alu acestei noue lumi intelectuali, ce se numì limbistic'a comparativa.

Dein diu'a publicatiunei (in 1808) a' cartei lui Schlegel: Despre limb'a si inteleptiunea Indiloru, lucrarile si descoperirile se immultîre. Wilhelm Schlegel, frate cu Fredericu si poetu cá si elu, W. Humboldt, Lassen, Rosen, Pott, Grimm, E. Rask, Eugeniu Burnouf, si mai alesu Franc. Bopp, se aruncara barbatesce in acesta noua lupta, unde secerarara atâta lauda. In 1816, cestu dein urma-si publicà in Francofurtu System'a de Conjugatiune, si Europ'a literata nu demultu serbà jubileulu acestei antânie carti a' limbisticei moderne. Veneratulu decanu alu filologiei comparative, se vediù, in 16 maiu 1865, in Berlinu, incungiuratu de câti mai erau in viatia de intre celi, ce-lu ajutasera a pune antanie-le fundamente ale operei sale, recependu omagia-le eruditiloru, cari venira dupa densulu a spicuí pre acestu campu neesaustu.

Dupa cartea lui Bopp, victori'a erá castigata, in mani'a unoru opusetiuni sistematice, cari prenunciau unu periculu dein fundarea unei scientie, ce e destinata a prolungí in apoi si a luminá originile si filosofi'a istoriei; limbistic'a in urma fù asiediata pre fundamente solide**).

Dein acea dî, orizonulu se largì, edificiulu devenì mai nemisicatu; si astadi, braminii dela Ganges incepu a cunosce, cà Anglii suntu fratii loru, er' nu numai domnitorii loru; si dein muntii Iranului panà la ghiaciaria-le Islandiei, dela Neva panà la Guadalquivir, popora-le, ce incepusera

*) Memoires de l' Academie des Inscriptions, tomu XLIX, pag. 647 seq.

**) Pentru mai multa informatiune despre istori'a limbisticei se pote consultá Scienti'a limbei de Max Müller, prof. in Oxford, mai alesu lectiunea a 4 si 5.

a se numí Indo-Germane**), ci pre cari noi aici le vomu numí totu deun'a numai Indo-Europene seau Ariace, tote nu formeza de câtu una mare familia nemesurata, carea sia recapetatu documentele genealogice, si carea-si stringe dein ce in ce mai tare, pre in una scientia si politica comune, legature-le de milie de ani, ce o unesce intru acea-si origine si in acea-si destinatiune: fratîetate si progresu.

In momentulu, in care scriemu noi acestea, DD. Ahrens, Benfey, Bopp, Curtius, Dietz, Kuhn, Lassen, Leo Meyer, Pott, Schleicher, Spiegel, Weber, Zeuss etc. in Germania; M. Müller in Anglia; Ascoli, Gorresio, Lasinio in Itali'a; M. Bréal, E. Burnouf, Chavée, Egger, Eichhoff, Littré, Oppert, Renan in Franci'a, si atâti alti barbati illustri seau destinsi, invétia, publica, descoperu, traducu, si tienu susu si potericu flamur'a junei scientie cosmopolitice, a' careia fia-care descoperire e unu pasu mai departe pre calea paceficarei a tota lumea.

(Va urmá.)

XXIV.

Biografi'a lui G. Georgiu Sincai, scrisa de elu insusi.

Ar' fí de prisosu, a mai demustrá utilitatea, seau chiaru si necesitatea, de a aduná si publicá memorie-le barbatiloru nostri, cari s'au destinsu intru unu modu seau altulu pre campulu literaturei seau intru altu ramu alu vietiei publice.

Intre acesti barbati ai natiunei nostre ocupa, celu pucinu aprope de, antaniulu locu, renumitulu nostru, ci nefericitulu literatoriu, G. Sincai, carele cu atât'a zelu si talentu in tota viati'a sa, cea sbatuta de furi'a fortunei, ce numai cu resuflareai cea dein urma incetà, intre alte multe ocupatiuni utili natiunei, mai alesu se ocupà cu istori'a natiunei romane, carea inse si ea dein asemene nefericire inca panà acumu nu potù vedé deplenu lumin'a publica, intrega si cu tote documentele ei.

Suntu aprope 30 de ani, de candu me incercasem de prim'a ora a dá una mica notitia biografica despre acestu mare barbatu in Foli'a pentru mente, carea astadi nu o mai am a mâna, si de aceea nece nu o potiu citá mai deaprope anu si pagina.

Notitia erá luata dein una carte, ce si astadi o-am, scapata dein vandalismulu anului 1849, si carea pre atunci mio impartasîse repausatulu Isidoru Alpini, fostulu Canonicu dein Blasiu, caruia fia-i tieren'a liusiora, cà a fostu sufletu de omu bunu.

Cartea e intitulata: Ladislai Nagy de Peretsen etc. Orodias, M. Varadini, 1804, (XVI, si preste 335 pagine) in 8-o.

Ea cuprende intre altele si una Elegia latina, compusa de insusi G. Sincai, cu unu lungu comentariu in prosa erasi latinesce, amendoua despre viati'a si opere-le sale.

Esemplariulu nostru fusese chiaru alu lui G. Sincai, precumu arata una mica nota manuscrisa cu cerus'a pre pag. XVI, precumu urmeza:

CARISSIMO MEO
SINKAI!!!
DONO MITTO
M. TERTINA.

M. Tertin'a erá unu profesoriu celebre in Academi'a dela Oradea-mare, si autoriu a' mai multoru poesie, dein cari una Elegia biografica, cá si a' lui G. Sincai, se afla totu in acea carte la pag. 77 seqq.

Elegi'a lui G. Sincai se afla acolo-si, pag. 189—196, er' comentariulu pag. 197—218.

Elegi'a o publicasem si la capetulu Acteloru si fragmenteloru in 1855 (pag. 273—277), inse forà comentariulu ei.

Aici o reproducemu de nou, totu numai latinesce cá si in Acte, inse insocita de acelu comentariu, mare parte tradusu de noi si romanesce.

a) ELEGIA XXV.**)

Nobilis Transilvani, GEORGII SINKAI de Eadem, AA. LL. Philos. et SS. Theol. Doctoris Romani, in Magno Transilvaniae Principatu Scholarum Vernacularum Valachico-Catholicarum Emeriti Directoris, data ad Auctorem ORODIADIS, Magno-Varadino ipso Festo die S. Michaelis Archangeli A. 1803, ex Episcopali Darabanthiano Tusculano.

*) Spresiunea Indo-Germana s'ar' paré a insemná, cà singuri Indii cu Germanii au formatu acest'a vitie, ce e cu totulu falsu.

**) Ea e a' XXV. dein elegie-le librului II alu Orodiadei, si cea mai dein urma.

Nomine non solo, (ut quidam), sed, Magne, Poësi
Vir Latia, et Patria! Vir deamate mihi!
Quis sim, qui, exemplo multorum, facta Bonorum
Canto Elegeiaco Carmine, forte rogas?
Inque his Te quoque quod iubeam salvere Poëtam
Percelebrem ignotus, Res Tibi nonne nova?
Ille ego sum, cuius generavit Sinka (1) Parentes:
Exornat quorum Cera vetusta Lares.
Nutriit in Studiis primum me Musa Szabédi; (2)
Samsondina dein Patria cara mihi. (3)
Nutriit Agropolis (4) gemina me postea messe,
Claudiaci (5) unde peto docta Lycoea fori.
Hic ego deliciis Phoebi consuescere primum
Coepi, et Parnassi scandere laeta iuga.
Bistricium (6) hinc migrans Ciceronis in arte diserta
Ingenium placuit percoluisse mihi.
Inde Balasfalvam (7) docturus tendo iuventam
Annum, quo lapso, Roma videnda fuit.
Transegi Romae lustrum, quo tempore dignus
Lauro quum fuerim, Laurea bina data est. (8)
In Studiis (fateor gratus,) me Roma iuvabat:
Omnis enim patuit Bibliotheca mihi. (9)
Dum patuit, multis e Libris multa notavi: (10)
Cuius erat STEPHANUS BORGIA! causa rei. (11)
Cum Doctis solitus consummere tempora semper,
Quos adstare mihi is, iussit et esse duces.
Urbe redux annum iubeor remanere Viennae,
Natalis Socio regna petente Soli. (12)
Hic Methodum (13) didici, Canones, et Iura (14) per annum,
Et sum scrutatus plurima Scripta manu.
Hic mandata typis legi noctuque, diuque,
Historiam ut Dacicam condere rite queam.
Cornides (15) exacuit stimulis, Benkö (16), atque Garampi, (17)
Fautoremque egit quisque patrocinio.
Adstitit his cunctis mihi plus DARABANTHIUS (18) unus,
Romam mittendi maxima Cura mei.
In Patriam reduci pariter non defuit unquam:
Nunc etiam egressum protegit, atque fovet.
Cui Deus idcirco, precor, addat Nestoris annos,
Maxima et in coelis Praemia sero ferat. —
Ad Patriam rediens, referam nunc, quae bene feci
Pro cultu Gentis, proque decore meae.
Principia edideram: (19) vulgaram Grammata: (20) quin et
Alphabeta duo, qualia Norma (21) tenet.
Doctrinam Christi (22) deduxi fusius, unquam
Quam fuerat Valachis traditus iste Liber.
Deerat Ars patriis Numerandi (23) recta Palestris:
Hanc etiam studui progenerare novam.
Ter peragranda fuit mihi Transilvania tota
IOSEPHI iussu Regis Apostolici.

Ter peragratus eam, pro Linguae, et Gentis honore,
    In Valachis statui Commoda multa Scholis.
Quas modo non augere, ast una reddere firmas
    Per bis sex hiemes maxima Cura fuit. (23)
His exantlatis, consecratisque Saluti
    Communi, cogor pessima quaeque pati.
Quid? quod et a Studiis cogor secedere nostris,
    Et colere ingenio rura aliena meo. (24)
Namque dolor! terris erepto Rege IOSEPHO,
    Qui pol! perpetuo vivere dignus erat.
Primum Theutonicae mandant primordia Linguae
    Ne doceam; audacter dura minando mihi.
Tum fictas Causas, — et quî me perdere possint,
    Quaerunt! — propitii sed vetuere Poli.
His, aliisque malis vexatus, Munere gesto
    Insons exutus, praesidioque carens,
Historiam quondam coeptam exarare resumo, (23*)
    Quam nequii ob fatum continuare prius.
Hungariaeque mihi cum Spes magna esset in oris
    Volvendi Libros, Scriptaque prisca Manu,
Musarum Studiis florentem commigro Vardam,
    Fautores plures quae fovet alma mihi.
Hic ego dum veteres pro more saluto Patronos,
    Praesulis IGNATI (24) devenerorque Lares.
Devenerorque hospes Canonis de nomine dicti (25)
    Concilii Graeci limina amica mihi:
Accedo plures demum, quos contigit olim
    Novisse in Populo, ac Nobilitate mihi.
Hic etenim crebri florent, non Stemmate solum:
    Ast etiam illustres Pallade utraque Viri.
Praecipuos inter primus mihi aditur Amicos,
    TERTINA, Regalis Gloria rara Scholae!
Quem mihi falsa tulit moerenti Fama supremum
    Ante duos annos oppetiisse diem:
Ecce! hunc Incolumem complector; maxima laeto
    Gaudia propterea Corde movente meo.
Scilicet Ille! Tuo dignus quoque TERTINA plectro
    Nuper Apollineo, magne Poëta, coli;
Est cui dicta Salus a nostrae plurima Terrae
    Luminibus doctis, ore relata meo.
Et cuius merito trans silvas Patria fusa,
    In magno aestimio nobile Nomen habet.
Scire cupis nostri metam Sermonis, et ortum?
    Plurima de Rebus dicta fuere novis.
Sermo fuit Studiis de Bellis, atque Magistris,
    Quantum haec, atque illos extera Regna colant.
Quam Bavarus Doctis, et Russus pingue Minerval
    Attribuat Sortis cum meliore Statu.

*) Nr. 23 aici e smentitu, cuveniendusu a fi dupa ordine 25; in comentariu respunde nr. 25, inse apoi si acolo urmeza altu 24.

Et quam magna Borussus agat cum Consule Primo
    Gallorum; vigeat Cultus ut Aonidum.
Nostra simul dubii nova Fata expendimus, aevo
    Hoc queis tam recte culta Iuventa fuit. —
Sed mox ad Vatum Versus, et Scripta reversis,
    Tu fueras nobis maxima Materies.
Ille mihi, ut vidit, modulamina Vestra probari,
    Edita plura dein Carmina Vestra dedit.
Legi Elegos hilaris, queis VÁLYI, PRAYque canuntur:
    Et quibus ornatur Csanadiense Pedum.
Legi etiam Lessum, quo flesti funera magni
    GVADÁNYI Herois, Vatis et egregii.
Nec potui nostrae moderari, crede Camoenae,
    Quin recolat Nomen relligiosa Tuum.
Seque Tibi notam reddat Pietate calenti,
    Ingenium gestit qua celebrare Tuum.
Quumque peregrinus caream charta, calamoque,
    Haec mihi mox offert TERTINA, noster Amor!
Cuius Amicitia docta uti ut Gloria magna
    Est mihi, sic Vobis est specialis Honor.
Quotidie urbanos Illius viso Penates,
    Excipior dulci semper et alloquio.
Doctior et redeo semper satiatus opima
    Doctrina, ex hujus quae fluit ore Viri.
Quaeque mihi tanto potior, quod Pectora prodat
    Lacte, et Ryphaea candidiora nive.
Atque ubi detexi me Gentis texere nostrae
    A multis annis latius Historiam.
Suppetiasque simul petii, pretiosa Supellex
    Librorum illius quas mihi ferre potest. ([26])
Continuo facilis, promptusque Volumina rara
    Nondum visa mihi plurima nota facit.
Iconibus, Nummis, Libris, Scriptisque locuples,
    Queis decorata nitet Bibliotheca sua.
Obstupui fugientia tot Monumenta vetustis
    De Patriae Rebus conglomerasse Virum.
Omnia quae pretii sunt cari, ingentis et usus
    (Cognita si fiant) pluribus illa forent.
Usibus illa meis doctus Possessor, et Ipse
    Altera viva vovet Bibliotheca lubens.
Quin crebro propria dignatur me quoque Mensa,
    Consiliisque bonis me relevare studet.
Est haec immerito Cultori gratia facta,
    Gratibus immensis deveneranda mihi.
Non minus illa etiam pergrata mente colenda,
    Reddiderit notum quod Tibi me, mihi Te!
Atque ideo Lux haec Illius Nominis alma,
    Phoebea fulgens splendidiore coma,
Laetitiis amplis cunctorum culta Bonorum,
    Est etiam nostra concelebrandi Cheli.

O felix Fatum! tantum quod munere Divum
    Detinuit nobis, Hungariaeque Decus.
Lembergae fuerat si digna Zamoscia Voto, (27)
    Perpoliat pulchris TERTINA quam Studiis:
Digna quoque est Nutrix dulcissima, Vardia Magna,
    Pierii Coetus, talis honore Viri.
Quae Tibi quod Mater sit, multum gratulor illi,
    Magnae Matris Honor, Magne Poëta, Tuae!
PANNONIOS IANOS non omnes abstulit Aetas
    Una: imo plures nostra remota dedit.
TERTINA quos inter cum NAGYIDE vertice summo
    Castalii errabit tempus in omne Iugi.
Atque utinam! plures Concordia duceret illuc,
    Pectoris expulsa sedibus Invidia.
Nec tantus Fastus, Contemtus, et atra Simultas
    Multorum premeret bilem, animumque trucem.
Quid valet excultum Studiis dici! Indole vero
    Vulpibus esse parem, Tigridibusque feris?
In Cultu doctis docti sint: mox quoque Civis
    Pluris eum faciet, Nobilitasque potens. —
Sed mage, quid voveam, petis? en! mea maxima Vota
    Audi; illi coram iam recitata Viro:
De cultu Hungaricae, Meritissime TERTINA, Pubis!
    Archi-que Vardensis Curio Gymnasii.
Olim qui pepulit de summis Daemonas Astris,
    Protegat hic semper Teque, Tuamque Domum.
Sim Tuus: esto meus: servet cum NAGYIDE nostro
    Te Deus, et tribuat cuncta cupita Tibi.
Vivat ALEXANDER Gnatus cum Matre! Parenti
    Par animo, ac ideo dignus ut alta petat.
Tu quoque, Nominis alma Dies, per tempora longa
    Incolumi redeas semper amoena Viro.
Vivant! Hungariamque diu ornent TERTINA, NAGYque
    Carminibus, Meritis, Gloria, Honore suo!

b) **Commentariu seau note.**

(1) In Fogarasiensi Transilvaniae Districtu duo existunt Pagi, quorum alter O Sinka, seu Vetus Sinka, alter Uj Sinka, seu Nova Sinka adpellatur. Ego ex priore duco meam originem, cuius pars potior olim aviticum Bonum erat Familiae nostrae. Posterior vero in proprio nostro Praedio conditus erat, uti hoc coram Il. Statibus, et Ordinibus Transilvanis abunde probavi anno 1792. Me puero uterque Primae Valachicae Legionis limitaneae Militiae iuribus adscriptus est una cum aliis nostris, multorumque aliorum Possessionibus. Natus autem sum stilo vetere die 28. Februarii, Anno 1754.

(2) Szabéd, est frequens Sedis Siculicalis Maros Pagus, a meris Unitariis inhabitatus. Huc primum a Parentibus missus fueram ad condiscendam Lin-

(1) In districtulu Fogarasiului dein Trni'a suntu 2 sate, ce se chiama Sînc'a, unulu Sinc'a Vechia, altulu Sînc'a noua. Io me tragu dein cea de antaniu, care odiniora mai tota fusese proprietatea famcliei nostre. Inca si Sînc'a noua fû asiediata pre mosĭa nostra propria, precumu dein destulu am aratatu in a-antea Stateloru si Ordiniloru trne in 1792. Ele amendoua inca in prunci'a mea fura inscrisa in dereptuerle militari ale Legiunei antanie romane de margine, impreuna cu alte posesiuni ale nostre si ale altoru multor'a. Er' nascutu fui in 28. Febr. calend. vechiu, a. 1754.

(2) Sabedu e unu satu mare in scaunulu secuiescu alu Muresiului, locuitu numai de Unitari. Aici me tramesera mai antaniu parentii, cá se invetiu unguresce;

guam Hungaricam; sed quia locus mihi non arridebat, non diu eiatem frequentavi Scholam.

(3) In eadem Sede situs est cum late patente Agro suo vastissimus Pagus Samsond, cultus Siculis iuxta, ac Valachis. Hic residens Pater meus non aviticam, sed pignoratitiam duntaxat quandam Portionem Nobilitarem possedit, sub cuius vigilantia et sollicitudine paterna paulo diutius Ludum Litterarium adivi.

(4) Agropolis, seu Maros-Vásárhelyinum dictae Sedis Urbs Regia, et Libera, arce non ignobili ornata. Praebet ea sedem Tabulae Regiae Iudiciariae Transilvanicae, Regio Romano-Catholico Gymnasio, et Illustri Reformatorum Collegio. Habet suo in gremio Minoritas, et Franciscanos. Commendat se praeterea vehementer Erudita Hungarica Societate, cuius perpetuus Secretarius est celebris ille, ac veri nominis Polyhistor, D. GEORGIUS ARANKA de Zágon; et locupletissima praeterea Bibliotheca Publica, ab Excell. Dom. Cancellario, SAMUELE S. R. I. Comite TELEKI de Szék liberaliter erecta, donataque. In hac Urbe apud Reformatos prima Elementa Linguarum Latinae, et Hungaricae non sine notabili progressu solidius excolere coepi, operam ad meam culturam plurimum tunc conferente, Viro doctissimo, Professore ALEXANDRO KOVÁSZNAI, qui quantus Humanista fuerit, serae etiam Posteritati non dabunt oblivioni Eius Carmina Exequialia, et Paucula quaedam alius Argumenti. Trajecti Batavorum A. 1782 typis expressa.

(5) Agropoli, auctore germano natu maiore Fratre, Ioanne Sinkai, (qui qua Centurio Incl. Secundae Legionis Valachicae limitaneae in Lörch ad Rhenum A. 1795, heroice vitam cum morte commutavit,) translatus fui Claudiopolim, Urbem Regiam, Liberam, eamque Transilvaniae Metropolim ad Patres Societatis Iesu, a quibus in Seminarium S. Iosephi receptus, omnibus viribus contendi, ne mihi, per quadriennium beneficio Alumnatus fruenti, in scholis Grammaticis, et Poëtica Classe, quisquam frequentium aemulorum Primatus palmam praeciperet*), quod plures superstites adhuc coaetanei condiscipuli hodiedum testari possunt.

(6) Inde propter studium Linguae Germanicae voluntate parentum transii Bistricium, Urbem Regiam Liberamque Saxonum, ubi in Gymnasio Scholarum Piarum Rhetoricam absolvi.

(7) Balasfalva, Sedes Episcoporum Fogarasiensium, ad utriusque Cicelli amnis (Nagy és kis Küküllö) confluxum condita, et respectu Comitatus Albensis Inferioris, ad quem pertinet, antequam Cicelli confluerent, sola est Iurisdictioni praedicti Comitatus trans maiorem Cicellum obnoxia. Hic vetus S. Blasii vicus, hodie bifariam dividitur, in Pagum nempe, et contiguum Oppidum. Pagus operas rusticas, Oppidum censum praestat perpetuo terrestri hero loci Episcopo Graeco-Catholico. Pagus est antiquissimae, et obscurissimae ori-

ci neplacundumi loculu, nu multu am amblatu la acea scola.

(3) Totu in acelu scaunu se afla Samsiudulu satu forte mare cu agri forte intensi, locuitu de seculi si de romani. Aici locuiea tatu-mieu pre una posesiune nobilitaria nu de mosía, ci pemnorata, unde sub preveghiarea lui cea parentesca cu ceva mai in delungu am amblatu la scola.

(4) Agropole, va se dîca Muresiu-Osiorheliu, cetate regesca si libera in scaunulu numitu, cu una cetatiuia nu ordinaria. Aici se afla tabl'a regia judecatoresca a' Truiei, unu gimnasiu R. catolicu, si unu colegiu renumitu reformatu. Are si Minoriti, si Franciscani. Mai de insemnatu e Societatea erudita unguresca, alu carcia secretariu perpetuu e renumitulu si prea invetiatulu D. Georgiu Aranka de Zagon. Totu acì este si una biblioteca publica forte inavutîta, redicata de Exc. D. Comite Samuele Telcki de Szék Cancelariulu, si donata publicului. In asta cetate mai antaniu am inceputu a studiá mai solidu Elementele limbei latine si ungarice la Reformati, forte multu ajutandume in cultur'a mea prea invetiatulu barbatu, Alesandru Kovásznai profesoriulu, care, câtu de mare umanistu a fostu, voru aratá si posteritatei carmini-le lui funebrali, cari cu alte pucine de alta natura le a publicatu, la Traiectu in Hollandi'a in 1782.

(5) Dela M.-Osiorheliu, dein suatulu frate-mieu celui mai mare, Ioane Sincai (care cá Capitanu in legiunea II. romanesca a cadiutu eroice la Lörch lenga Renu in a. 1795) me dusera la Clusiu, care e cetate regia, libera, si capital'a Trnici, la parentii Iesuiti, cari me cuprensera in seminariulu S. Iosefu, er' eu me nevolii dein tote poterile, cá in patru ani de dîle, in cari am traitu cu beneficiulu acestui alumnatu, in scolele gramaticali si in cea poetica, nemenea dein numerosii miei emuli se numi liè dein mana primatulu, ceea ce mai multi dein conscolarii miei, cari panà adi mai traiescu, potu se testifice.

(6) De aci dupa voli'a parentiloru, cá se invetiu limb'a germana am mersu la Bistritia, cetate regia, libera Sasesca, unde in gimnasiulu Piaristiloru am absolvitu Retoric'a.

(7) Blasiu, scaunulu episcopiloru de Fogarasiu, pusu la conflusulu ambeloru Ternave, mare si mica, si de partea Comitatulu Albei de diosu, de care se tiene, in susu de impreunarea Ternaveloru, singuru e supusu jurisdictiunei dîsului Comitatu dein colo de Ternav'a mare. Acestu vechiu satu alu S. Blasiu, astadi se imparte in doua, adeca in satu si in opidu de impreuna. Satulu dà lucru de campu, er' opidulu tapsa domnului pamentescu alu locului, carele de pururea e episcopulu grecu-catolicu. Satulu e forte vechiu si de origine forte

ginis. Oppidum regnante CAROLO VI. Augusto condi coepit, qui primus permutavit Dominium Balasfalvense cum Ill. ac RR. D. Innocentio Klein, L. Barone de Szád, Episcopo Fogarasiensi pro Also Szombatfalva, et Szamos-Ujvár. Duo praecipua sunt Balasfalvae aedificia, memoratu digna, Castellum utpote Episcopale, et Monasterium Patrum Basilitarum ad SS. Trinitatem. Illud ad pagum, hoc ad oppidum spectat. In Monasterio sunt Scholae publicae, in quod ego receptus, anno aetatis meae vicesimo Rhetoricam, et Poësim docere confestim iussus sum. Tam subito prae ceteris Religiosis Coalumnis e Scamno ad Cathedram gravissimo Superiorum iudicio sublimatus!

(8) Dato unius anni specimine in tradenda Rhetorica, eorundem venerabilium Superiorum meorum unanimi suffragio, et decreto Romam mittendus decernor pro Philosophia biennio, Theologia vero triennio in Collegio de Propaganda, qua fundatus Alumnus, audienda, condiscendaque. Ibi, per quinquenium Studiis totus deditus, pro Coronide laborum meorum utriusque praedictae Facultatis Gradum suscepi, uti in Pergamena exaratum authenticum Diploma testatur, quod sequentis est tenoris.*)

(9) Et quidem 1. Bibliotheca Vaticana. 2. Bibliotheca vulgo: Sopra la Minerva. 3. Bibliotheca ad Aracelli. 4. Bibliotheca Benedictina. 5. Bibliotheca Collegii de Propaganda, cuius sat longo tempore fui Custos.

(10) Enotaví autem praeprimis ea ex MSS. Codicibus, quae ad adparandam Historiam Daco-Romanam, sive Valachicam faciunt, cuius tunc fundamenta a me iacta sunt solidissima.

(11) Eminentissimus Princeps, et S. R. E. Cardinalis STEPHANUS BORGIA, id temporis, quo Romae studui, erat a Secretis S. Congregationis de Propaganda, meque tanta benignitate complecti dignatus est, ut nedum facultatem mihi a beatae memoriae SSmo PIO VI. Summo Pontifice impetraverit omnes Libros legendi, omnesque Bibliothecas perlustrandi, et consulendi: sed etiam proprio aere eruditum quemdam Presbiterum conduxerit, qui me hospitem, et peregrinum omni, quo animus ferebat, tempore per Bibliothecas Romanas publicas, perque Eruditorum Societates circumduceret, indigitaret, et domum reduceret. Quid? quod ipsemet etiam saepius exquisiverit, et praebuerit legendos, mihi antea ignotos, Scriptores tales varii idiomatis, qui de Valachis quidpiam memoriae prodiderunt. Adhibuit me quoque saepius hospitali Mensae suae, quae cum domesticis, tum exteris etiam Eruditis referta erat, et ex horum doctissimis sermocinationibus, ac disputationibus nimiopere in Historia, aliisque Scientiis profeci. Facultas legendi Libros prohibitos, sequentis tenoris Scripto fuit mihi attributa.*)

(12) Roma redux Viennae in Austria iussus sum subsistere, et ingredi Generale Graeco-Catholicum ad S.

intunecata. Opidulu incepù a se formá imperatiendu Carolu VI., care mai antaniu au scaimbatu dominiulu Blasiului cu Episcopulu Inocentiu Micu baronu de Sadu, pentru Sambat'a de diosu si Guerl'a. In Blasiu doua edificia suntu mai insemnate, adeca castelulu episcopescu, si Munasteriulu parentiloru Basiliti la SS. Treime. Cel'a se tiene de satu, er' cest'a de opidu. In munasteriu suntu scole publice, in care munasteriu intrandu io in anulu 20 alu vietiei mele, numai decâtu fui costrinsu a profesá Retoric'a si Poetic'a. Asia de curundu, preste celi alalti consoci monastici fui inaltiatu, dupa prea momentos'a judecata a superioriloru miei dela scaunu la catedra!

(8) Dandu intru unu anu proba de a tradá Retoric'a, dein decisiunea unanima a' acelor'asi venerati superiori ai miei fui destinatu a fi tramisu la Rom'a, pentru a ascultá si a invetiá filosofi'a in doi ani, si teologi'a in trei, ca alumnu fundatiunale, in Collegiulu de propaganda. Unde, in 5 ani cu totulu datu spre studia, in urma pentru incorunarea fatigia-loru mele luai gradulu doctorale in ambe acele facultati, precumu arata diplom'a autentica scrisa pre pergamena, ce urmeza. (Vedi mai in diosu.)

(9) Si anume: bibliotec'a Vaticana, cea numita Sopra la Minerva, cea ad Aracelli, cea Benedictina, si a Collegiului de propaganda, la care destulu de indelungu am fostu custode.

(10) Anotam inse mai alesu dein carti Mse, cele ce ajuta la compunerea istoriei romanei, ale careia fundamente solide inca atunci le am pusu.

(11) Emulu principe si Cardinale alu S. baserece romane Stefanu Borgia, pre tempulu candu studiam la Rom'a, erá secretariu Congregatiunei de propaganda, si pre mene cu atâta buna volientia m'a cuprensu, câtu nu numai mia castigatu dela sumulu Pontifice Piu VI., de fericita memoria, facultate de a lege ori-ce carti si a cercetá tote bibliotece-le, ci mia si condusu cu spesele sale unu preutu invetiatu, care, cá pre unu ospe si strainu, sa me porte, in ori ce tempu asi volî, pre la bibliotece-le publice, si pre la societatile Eruditiloru, se mi-le arata, si se me reconduca a casa. Afora de ce, cà insusi mai de multe ori a cautatu si mia datu spre lectura, atari scrietori, mie panà aci necunoscuti, in diverse limbe, cari insemnase ceva despre romani. Inca si mai de multe ori m'a invitatu la mes'a sa cea ospitale, carea erá plena de invetiati atâtu domesteci, câtu si straini, si dein ale caror'a conversatiuni prea invetiate forte multu am sporitu in istoria si alte scientie. Er' facultatea de a lege carti proibite asia suna. (Vedi mai in diosu).

(12) Intorcundume dein Rom'a mise demandà a remané in Vien'a Austriei, si a intrá in seminariulu gene-

Barbaram Seminarium, altero socio inde paulo post Balasfalvam revocato, remanente tamen ibidem adhuc A. R. ac Cl. D. SAMUELE KLEIN de Szád, mihi coniunctissimo populari. — Doleo, mirorque vehementer, tam omnibus scientiis, et litteris abundanter ornatum, et singularibus editis operibus conspicuum Virum, ab iis domesticis Scriptoribus, qui Hungariae, et Transilvaniae Historiam Litterariam ex professo scripsere, Biographiasque Patriae Eruditorum vulgavere, alto silentio hactenus praeteritum esse; quasi vero iam Graeco-Catholici homines ne sapere quidem possent, aut vellent; ac in censum litteratorum hominum in Patria venire nequirent! quos inter tamen frequentes sunt, qui Litteris serio, intimeque dediti, etiam arctissimas inter rei familiaris angustias, Ingenia sua percolere non desinunt. Hinc temperare mihi nequeo, quin ea studiosissimi huius familiaris mei, quae mihi nota sunt, nominatiora vitae adiuncta, meritaque litteraria, paucis hicce non perstringam.

rale gr.-catolicu la S. Barbar'a, celu alaltu sociu alu mieu curundu dupa acea fiendu rechiamatu la Blasiu, ci remanendu acolo inca D. Samuele Micu de Sadu, compatriotulu mieu prea adictu. — Me dore, si forte me miru, cà unu barbatu atâtu de ornatu cu tote scientiele dein destulu, si renumitu dupa operele sale unice, fù panà acumu trecutu cu tacerea de catrà scrietorii domesteci, cari in adensu au scrisu istori'a literaria a Ungariei si Tniei, si biografie-le eruditiloru dein patria; cá si candu dicu omenii gr.-catolici nece aru poté fí invetiati nece aru vré, si nu s' aru poté numerá intre omenii literati dein patria! Intre cari inse multi suntu, cari cu totulu si cu seriositate dedati studia-loru, nu inceteza si intre cele mai mari strimtórie domestece asi cultivá ingenia-le sale. De acea nu me potiu astemperá, cá se nu atingu aici pre scurtu cele mai notabili impregiurari ale vietiei prea studiosului mieu amicu, si merite-le lui literaria. (Va urmá.)

Nota. Dupa nr. 8 urmeza:

IOSEPH MARIA TITULI S. ALEXII S. R. E. PRESBITER CARD. CASTELLIUS, S. CONGR. DE PROP. FIDE PRAEFECTUS.

Omnibus, et Singulis praesentes Nostras Litteras inspecturis, visuris, atque lecturis Salutem in Domino.

Sacrosancta Romana Ecclesia, quam Beatissimi Petrus Apostolorum Princeps, et Paulus Doctor Gentium suo sanguine fundarunt, ac sacris institutis largiente Christo Domino edocuerunt, ab ipsis initiis Fidei Christianae susceptae viros in gremio suo educatos, moribus, ac doctrinis imbutos, ac demum in Divina Sapientia provectos ad disseminandum Verbum Dei in diversas Orbis partes mittere consuevit. Quod quidem ex Evangelica voce: Pasce Agnos meos, pasce Oves meas etc. et exemplo S. Petri edocti Summi Pontifices per tot saecula disponente Domino salubriter, et pro Pastorali suo munere egregie praestiterunt, ut Infideles ad Fidem Orthodoxam invitarent, et populos ab eadem aberrantes ad gregem Christi Domini reducerent.

Hac ergo mediatione permotus fel: record: URBANUS VIII. cuius memoria sit in benedictione, Collegium Adolescentum ex variis Nationibus ad Fidem per universum terrarum orbem propagandam erexit: quod URBANUM a suo nomine appellavit, cuius Moderatoribus Authoritate Apostolica tribuit facultatem (pront in Litteris Erectionis, Institutionis, et Fundationis dicti Collegii per Eum editis sub Dat: Romae apud S. Mariam Maiorem Kal: Aug: Anno Incarn. Dni. MDCXXVII Pontificatus sui Anno IV. plenius continetur) illos, quos per debitum tempus in dicto Collegio studuisse, ac scientia, et moribus idoneos reperissent ad Bacca Laureatus, Licentiaturae Doctoratus, et Magisterii Gradus, servata forma Concilii Viennensis iuxta Universitatis Studiorum Almae Urbis consvetudinem, seu alias promovendi, ac solita ipsorum Graduum Insignia conferendi. Quandoque sic promoti omnibus, et singulis Gratiis, Favoribus, Praerogativis, et Indultis, quibus alii in praedictae Almae Urbis, seu aliis Universitatibus, ex alibi iuxta illius, et aliarum Universitatum huius modi Constitutiones ad Gradus praedictos promovendi de Iure, vel Consvetudine quomodo libet potiuntur, fruuntur, et gaudere possunt. Eandem vero Facultatem praedictis Collegii Moderatoribus, ut supra concessam, fel. rec. CLEMENS XIV. non solum benigne confirmavit, sed etiam extendit in peculiari Audientia habita per R. P. D. STEPHANUM BORGIA S. Congreg.: a Secretis sub die XV. Martii Anno Dni MDCCLXXII.

Quamobrem quam *) Dilectus Nobis in Christo Dnus GEORGIVS SINKAI de eadem, Nobilis

*) Erore, in locu de quum, si XIV.

Transylvanus, Ord: S. Basilii M. Religiosus Professus eiusdem Collegii Alumnus per integrum cursum Philosophiae, ac Theologiae tam Dogmaticae, quam Scholasticae assiduis vigiliis sedulam operam in Scholis Collegii URBANI impenderit, vitae, ac morum probitate, Christiana pietate, eruditione, ac doctrinis praeditus, idoneus repertus fuerit, volentes iuxta praedictarum Litterarum tenorem voluntatem tam URBANI VIII quam CLEMENTIS XVI. Rom. Pontificum executioni mandare, assignavimus Eidem Conclusiones ex Utraque Facultate: Quas hodie publice in praesentia R. P. D. STEPHANI BORGIA S. Congr. a Secretis, et Celeberrimorum Theologiae, ac Philosophiae Professorum, et aliorum Celeberrimorum Virorum, ita docte, eleganter, ac copiose defendit declarando, eruendo, omnes Conclusiones ex assignatis, ac comprobando, distinguendo, pro et contra arguendo, dubitationes proponendo, illasque dissolvendo argumentisque primo Dni IOAN. CAROLI BONOMI Theologiae Polemicae Lectoris; deinde P. Fr. THOMAE MARIAE CERBONI in dicto Collegio Theologiae Scholasticae Lectoris; atque P. Dni AVRELII LEONI Philosophiae Lectoris, aliorumque acute, ac Magistrali more respondendo, ut ab omnibus Utriusque Facultatis Doctoribus idoneus habitus, et aestimatus fuerit, qui unanimi consensu, concorditer, pari voto, viva voce, vivisque Suffragiis, ac nemine penitus penitusque discrepante Philosophiae, ac S. Theologiae Laurea Doctoratus dignus approbaretur.

Quapropter R. P. D. STEPHANVS BORGIA S. Congr. a Secretis habita prius de dicto D. GEORG. GABRIELE SINKAI Fide Catholica, et Religione emissa per Eum in manibus eiusd. R. P. D. STEPHANI BORGIA ibid. publicae Fidei professione iuxta formam traditam a fel. PIO PAPA IV. ac iure iurando tactis corporaliter, et osculatis S. Dei Evangeliis, desuper praestito, consideratis moribus, scientia, ac virtutibus, quibus eundem D. G. GABRIELEM SINKAI Altissimus inlustravit per Auctoritatem Apostolicam memoratum D. G. GABRIELEM SINKAI uti benemeritum, dignum, sufficientem, et idoneum in Philosophia, et S. Theologia Doctorem, ac Magistrum creavit, fecit, solemniter pronunciavit, et ordinavit ita, ut in futurum omnibus, et singulis Indultis, Exemptionibus, et Privilegiis, Favoribus, Praeeminentiis, Dignitatibus, et Honoribus, quibus alii sic promoti tam in Urbe, quam in totius Orbis Universitatibus Ultriusque Facultatis Magistri, et Doctores de Iure, ac consvetudine, aut alias quomodolibet utuntur, potiuntur, et gaudent, uti, potiri, et gaudere possit, et debeat. Dans praeterea, et concedens Ei Licentiam, ac liberam Fucultatem, et Authoritatem Legendi, Docendi, Glossandi, Interpretandi, ac Magistralem Cathedram ascendendi, similiter alios omnes, et singulos Actus Magistrales publice, et privatim exercendi prout Sibi placuerit, et videbitur.

Atque ad absolutionem gestorum huius modi solita Doctoratus Insignia eidem D. GEORGIO GABRIELI SINKAI contulit, et Annulum eius digito Annulari, et Biretum capiti pro Corona imposuit, Libros clausos, et apertos mox in manibus tradidit, ac Ipsum denique induxit in Cathedram Magistralem, et conlocavit, ut intelligeret, Se inter Utriusque Facultatis Doctores admissum, et receptum fuisse: pronti ad Osculum fraternum a singulis Magistris, ac Doctoribus, ibidem praesentibus admissus, atque receptus fuit ad Laudem, et Gloriam Omnipotentis Dei, et Salvatoris Nostris Jesu Christi. Amen.

In quorum fidem, et testimonium praemissorum Praesentes fieri, et Nostra manu subscriptas Sigilli Nostri, quo in talibus utimur, iussimus adpensione muniri. Datum Romae in Collegio Urbano de propaganda Fide. Die XXVIII. Mensis Ianuarii Anno a Nativitate Domini Nostri Jesu Christi MDCCLXXIX. Pontificatus Sanctissimi Domini Nostri PII Divina Providentia VI Anno IV.

Joseph Maria Card. Castelli, m. p.
Praefectus.

S. Borgia, m. p.
Secret.

Sigillum est pendens e duplici zona rubro-viridi sericea, infusum, impressumque Capsae maiori aeneae, referens Christum Dominum, post Resurectionem cum erecto Vexillo stantem, et Apostolos duodecim iubentem ubique Evangelium praedicare, cum hac, peripheriam internam ambiente sententia: EVNTES. IN. UNIVERSUM MUND. PRAED. EVANGEL. OMN. CREAT.

— Dupa Nr. (12) urmeza:

Ex Audientia SSmi Dni Nri PII PP. VI habita die 20. Februarii 1780.

SSmus me infrascripto, Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Secretario referente, benigne concessit GEORGIO GABRIELI SINKAI Ordinis S. Basilii M. facultatem retinendi omnes, et quos-

cumque damnatorum Auctorum, etiam Haereticorum, prohibitos Libros, quos secreto, et sub clave teneat ne ad aliorum manus deveniant, idque indulsit, quoad ipse Orator vixerit. Datum Romae ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die, et anno quibus supra.

(LS) Stephanus Borgia, m. p. Secr.

(XII.)

COLUMN'A TRAIANA.

VI.

JUDECATA ASUPR'A EI.

Voliendu a inchaiá acestu lungu tractatu despre unu monumentu atâtu de importante pentru istori'a patriei nostre, credemu, cà nu o potemu face mai bene, decâtu adaugundu aici, in origine si versiune judecat'a unui mare Humanistu dein Seclulu trecutu XVIII.

J. Chr. Engel, renumitulu auctoriu alu opere-loru istorice, cunoscutu si de aliurea Lectoriloru nostri, precumu credemu, dar' si dein opulu lui P. Maioru, concurrendu la unu premiu propusu de catrà Societatea Scientieloru dein Getinga in a. 1792 pentru una disertatiune pentru faptele lui Traianu la Dunare, *) scrise cartea sa sub titlu:

Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium, adaugundu si: De origine Valachorum, — carea se si tiparì la Vienn'a in a. 1794, in 16°.

In acea disertatiune Engel tractà si despre Columnn'a lui Traianu, **) totu camu dupa A. Ciaconu. Elu ceruse dela Societatea de mai susu si facultatea, de asi publicá dis'a disertatiune, care Societatea i-o si dede prein presiedentele seau Secretarium ei C. G. Heyne prof. dein Getinga.

In acesta epistola, care Engel o publica intrega la inceputu, er' noi estragemu deintru ins'a numai una parte, ce se atinge de obiectulu nostru, asia scrie:

„Cum inter monumenta antiqua, quorum quidem fidem in commentatione Tua de expeditione Trajani ad Danubium sequeris, Columna Trajani principe loco memoretur, ad quam illustrandam a Te multa acute perspecta et exposita sunt: liceat mihi, antequam epistolae huic finem faciam, iudicio Tuo subtilissimo observationes nonnullas, quae ad eam spectant, non quidem ut historias in ea exculptas attingant, quid enim iis, quae a Te disputata sunt, addi a me possit? verum ut ad artis sculptoriae praecepta et ad judicium sensumque veri et pulchri opus exigant; quando quidem illud opus est inter anaglypha ex antiquitate servata, saltem magnitudine et argumenti praestantia ac Signorum copia, principe loco habitum.

„In quanta enim admiratione monumentum hoc habitum fuerit, et adhuc habeatur, Tu quoque, Vir doctissime, satis nosti, et lectione auditioneque satis constat. Habet enim ipsa Columnae moles et

De ora ce intre vechia-le monumente, pre cari le urmezi in disertatiunea despre espeditiunea lui Traianu la Dunare, column'a Traianu ocurre in loculu de antaniu, pentru a careia dechiarare tu multe ai aflatu ingeniosa si ai aratatu, fia-mi liertatu in a-ante de a inchide acesta scrisoria, se susternu judecatei tale celei agere unele oserbatiuni, ce se tienu de aceea, nu in câtu atingu istoricle de intru insa, pentru ca ce asi sî poté io adauge la cele ce le ai disputatu tu, ci unele cari esamina acelu opu dupa legile artei sculptorie si dupa judeciulu si semtiulu adeverului si fromosului, dupa ce acelu opu intre anaglifele remasa dein vechime ocupa loculu de frunte, celu pucinu dupa marimea si escelenti'a argumentului si multîmea semneloru.

Pentru cà in câta mirare a fostu si este panà adi acestu monumentu, tu inca, prea invetiate, destulu de bene scii, si dein lectiune si audire ai cunoscutu. Cà ce marimea si inaltîmea acestei

---

*) Die beste Erläuterung alles dessen, was der Kaiser Trajan in seinen Kriegszügen und Veranstaltungen längst der Donau bewirket und veranlasset hat, nach Anleitung nicht nur der Geschichtschreiber und der Geographen, sondern auch der alten Denkmähler.“ **) Pag. 148—157.

altitudo CXV pedum (cum statua, quae olim XXII pedum imposita fuit, nunc S. Petri est XIII p.) marmorum, ex quibus illa constat, XXX numero, ingentium congeries, miranda scapi crassitie, diametrum ima parte habens X vel XI pedum, spatiumque interius, quod CLXXXIV gradus habet, quibus ad fastigium columnae ascendere licet, XLI fenestris lucem admittentibus;*) tum vero figurarum sculptarum numerus ad duo millia assurgens, earumque varietas et ars in fingendo sculpendoque ore, cultu, habituque; habent inquam, omnia haec magnam admirationem; accedit, quod ipse operis titulus memorat, egesta ad eam altitudinem humo columnam positam esse, quandoquidem illa medium fori Trajani tenebat, quod colle effosso et ad planitiem redacto factum erat. Dignitatem monumento et auctoritatem addit ipsum nomen T r a j a n i optimi Principis, cujus memoria omni hominum aetati sacra ac cara esse debet; quippe qui inter paucos fuit principes, qui ad generis humani salutem nati factique esse dici poterant, et a quo aetas Romanorum aurea procedit, per Adrianum et Antoninos continuata, unica illa per omnium saeculorum decursum, qua quidem, Pii imprimis, vixisse velis.

„Interea, quoties diutius paullo animum in contemplando hoc opere defixi, in animum venerunt multa, quae judicio severiori in eo haud satis se probarent. Nolo commemorare superbiae labem operi adspersam, cum Imperatorem super omnem mortalitatem evectum, ipsa altitudine sua, statua fastigio imposita declararet; communis enim iste sive honos, sive adulatio per Imperatorum Romanorum aetates fuit, nec a Trajano Imp. sibi opus fuit curatum, verum a Senatu Populoque Romano. Est autem omne hoc columnae ponendae inventum petitum a statua collocanda supra basin; quae, uti et quadrata et rotunda esse potest, ita etiam altitudinis rationes diversas potest habere cum ex ipso positu, tum ex statuae magnitudine. Iam autem hoc ipsum consilio operis adversari videtur, quod statua tam

*) Mensura non ubique eadem traditur; cf. praeter Ciacconium et ceteros B a r t h e l e m i u m hist. de l' acad. d. inscr. Tom. XXVIII, Memoires p. 587. Sed accuratissime dimensio facta a M a r t i n o F o l k e s in A r c h a e o g i a o r m i s c e l l a n e o u s Tract. relating to antiquity. Vol. I. p. 117. seg.

columnne de CXV urme (impreuna, cu statu-a, ce mai de multu erá de 22, ér' cea de acumu a S. Pietru e de 13 urme), gramad'a marmureloru prea mari, 30 la numeru, dein care stà columnn'a, cu unu fusu grosu de mirare, in desuptu de 10 au 11 urme in diametru, si spatiulu dein laintru, cu 184 de gradure, pre cari se pote suí panà la culmea columnei, impreuna cu 41 ferestre, *) ce dau lumina, afora de acea numerulu figureloru scobite, ce se suie la 2000, precumu si varietatea loru, si artea in formarea si scobirea faciei, formei, si imbracamentului, — aceste tote, dîcu, au una mare admirabilitate, la cari se adauge, ceea ce si titlulu columnei spune, cà columnn'a fù pusa pre unu locu sapatu, câtu e insasi columnn'a de inalta, de ora ce columnn'a ocupá miediu loculu forului lui Traianu, care erá facutu taliandu si oblindu unu dealu. Apoi demnetatea si autoritatea acestui monumentu se adauge si prein numele lui T r a i a n u celui mai bunu principe, a caruia memoria cauta se fia sacra si scumpa in toti secli, cá a unuia, care intre pucini principi se pote dice, cà au fostu nascuti si facuti pentru benele omenirei, si dela care se incepe etatea de auru a Romaniloru, continuata prein Adrianu si Antonini, singura in totu decursulu secliloru, in carea, alesu sub Piu, ar' poté dorí ceneva se fia custatu.

Inse, cu catu mai indelungu miam infiptu cugetulu in considerarea acestui opu, cu atâtu mai multe miau venitu in mente, ce dupa una judecata mai strinsa nu se potu probá intra insa. Nu voliu se atingu macul'a superbiei, stropita pre elu, candu insasi statu'a pusa in culmea lui, cu inaltîmea sa vrè se arate pre Imperatoriu redicatu de asupr'a mortalitatei, fiendu cà acesta seau onore seau lingusîre fù comune pre tempulu imperatiloru romani, si cà nu Traianu, ci senatulu si pop. rom. i l'au redicatu. Er' tota inventiunea de a redicá columnn'a se trage dela statu'a, ce erá a se pune pre base, carea precumu potea fí seau patrata seau rotunda, asia si pentru inaltîme pote'se aiba diverse proportiuni, dupa pusetiune, seau dupa marimea statuei. Acumu, chiaru aceea se'pare a se opune consiliului acestui opu, cà

*) Mesur'a nu se insemna la toti intru una forma. Vedi afora de Ciaconu la Barthelemy in istori'a academiei Inscript. t. 38, mem. p. 587. Cea mai acurata mesura, ce se facù se de M. F o l k e s publicata in cartea sa sub titlu: Archaelogia etc. t. I p. 117 seg.

alto in loco posita est, ut ejus magnitudo ad oculorum fidem decrescat, utque, cum per se colossea sit specie, spectantibus e plano vix intra vulgarem mensuram illa facta esse videatur. Quorsum enim, dicas, XXII pedum signum elaboratum est, si illud adspectu modicae cujusque statuae speciem referre debuit? Concedam quidem, bene illud a natura esse provisum, ut quaecunque alto sint loco posita, minus bene dignosci possint; ita enim melius subducuntur spectantium oculis naevi, vitia, rimae ac fissurae; quae res non minus ad magnatum ac procerum admirationem quam apud vulgus magnam vim habere interdum solet. Verum tamen in iis, quae ad speciem augustam et divinam oculis infigendam comparavimus, ipsa altitudo *non ita* comparata esse debet, ut *magnitudinis notionem ac vim diminuat*. Dicendum itaque, in hoc opere id, quod principale erat, signum principis, cujus causa columna posita fuit, nunc posthabitam este basi; nam pro basi columnam esse vidimus, atque adeo magnitudinis notionem et mirationem omnem nunc a basi, non ab imposito signo esse expectandam; etsi ceteroquin basis seu columna rationem ad signum ipsum habuit haud reprehendendam, quinorum scilicet pedum ad unum pedem statuae.

„Redit igitur summa operis ad *columnam, tanquam statuae basin, cui fere titulus insculpi solet. At huic basi alia basis* subjecta est, *quae titulum habet, ipsa autem columna sculpturam accepit, quae res a Trajano bello Dacico gestas exhibet*. Iam si, de consilio hoc, omnino quid statuendum sit? quaeritur: etsi bene video, me in hoc dissidere a judiciis solennibus: apud te tamen proferam libere, quid sentiam, cum Te bene norim non ita este pertinacem in vulgari opinione tenenda, quo minus aliter aliis visa excutere digneris. Mihi itaque, si verum dicendum est, totum hoc consilium *columnae, historiam expeditionis in Dacos per anaglypha exhibentis*, ad id, quod homines volebant, efficiendum haud satis idoneum et efficax videtur fuisse, neque sculptor satis perspectum habuisse, quid, quantumve sua arte, et in hoc artis genere, efficere posset. Nam primo vix satis commode omnes aut plures unius belli actiones sculptura reddi possunt, nam nimis magnus pro

statu'a s'a pusu asia de susu, câtu marimea ei dupa mesur'a ochiului cauta se scada, si cá ea, de si in adeveru erá colosale, inse in ochii spectatoriului de diosu abia avea mesur'a unei statue ordinarie. Pentru cà se pote dîce, de ce s'a facutu acea figura de 22 urme, deca la vedere avea numai aparenti'a unei statue meschine? Concedu io, cà intieleptiesce a despusu natur'a, cá totu ce e pusu la inaltîme, se nu se pota cunosce de totu bene, pentru cà asia mai liusioru se subtragu dein vederea omeniloru, negii, smentele-le, crepature-le si spartu-re-le; ceea ce nu pucinu ajuta câte una data si la mirarea mariloru si inaltiloru omenesci in a-antea vulgului. Cu tote astea, intru celea ce le lucràmu, cu scopu de a le dá facia augusta si divina, se cuvene, cá inaltîmea, ce vrem a le dá, se *nu fia despusa asia*, in câtu *se micsioreze ide'a si poterea insasi marimei*. De acea cauta se o spunemu, cà in acestu opu, ceea ce erá principale, adeca statu'a principelui, pentru carea s'a facutu column'a, se afla postpusa basei; pentru cà amu vediutu, cà column'a e in locu de base, si acumu tota ide'a marimei si admiratiunea e de asteptatu dela base, nu dela statu'a ce is'a impusu; macaru cà de almentrea proportiunea basei seau columnei catrà insasi statu'a nu se potea culpá, fiendu de 5 urme catrà un'a a statuei.

Deci sum'a lucrului se intorce la *columna, cá basea statuei, pre carea e daten'a a se scrie titlulu*. Inse acesta base are si ea *basea sa, carea porta titlulu, er' column'a a cuprensu scobitur'a, ce arata faptele lui Trajanu in bellulu dacicu*. Acumu, deca e intrebarea, ce judecata se dàmu despre acestu consiliu? — De si prea bene vediu, cà me abatu dela opiniunea recepta, totusi in a-antea ta me voliu descoperí libere, ce parere am, prea bene sciendu, cà tu nu esti atâtu de pertinace pentru opiniunea vulgare, câtu se nu voliesci a cerne si parerile contrarie. Io dar' spunendu adeverulu sum de parere, cà totu consiliulu acest'a alu columnei, *de a infacisiá prein scobitura istori'a espeditiunei dacice*, cautandu la scopulu ce l'au avutu omenii, nu a fostu destulu de cuvenitu, si cà sculptoriulu insusi n'a preceputu destulu, ce si câtu erá in stare se faca cu artea sa si in acesta specie a artei. Antaniu, pentru cà mai nu e cu potentia a presentá in sculptura tote seau mai multe lucrari ale unui belu, cà ce

sculpturae area signorum numerus requiritur, qui si ad paucorum hominum imagines revocatur, ut revocandus est, admirationem offuscari et extingui necesse est. Intercedit porro inter actus militares magna similitudo, ita ut rerum species non satis possint variari; sunt alia per se grandia ac gravissima, quae tamen ab arte expressa magnificam speciem non reddunt, uti frumenti et commeatus, aliique militares apparatus. Vix itaque fieri recte potest, ut omnis ordo rerum, castris et acie, profectionibus et oppugnationibus agendarum, multo minus ut serie et progressu perpetuo, per anaglyphum opus reddatur. Quod si intermissis aliis alia effinguntur, anaglyphorum vim et sententiam obscurari necesse est, in primis in ista figurarum paucitate, quando res multorum millium opera et manu gesta fuit, et in ista pugnarum et rerum inter se similitudine, non satis assequi liceat, quidnam e pluribus inter se similibus illud sit, quod sculptor nunc reddere et exprimere voluerit. Scilicet ars desiderabat unum aliquod insigne facinus, cum judicio et sagacitate dilectum, e quo belli summa colligi et intelligi posset; in hoc ars se jactare, et quae ad mentem admiratione percutiendam, tenendam ac delectandam vim haberent, effingere debuit; respuebat contra historias ad annalium morem effictas, nec tamen etiam si morosa cura ad rerum gestarum fidem effingerentur, ad consilium assequendum satis aptas.

„Cadere haec omnia in columnam Trajani, obvium potest esse spectantibus. Vix enim rerum gestarum aut magnitudinem ac laudem, aut ordinem ac seriem, aut diversarum rerum veram rationem, modum et exitum ex hoc anaglypho assequaris. Egi aliquando id, ut ceteris notitiis sepositis, etsi per eas jam antea animo conceptas regere ac disponere cuncta necesse fuit, ex solo anaglypho assequi studerem ordinem rerum gestarum. Licebitne apud Te, doctissime Engeli, repetere historias, quas ex iis signis elicuerim. Fiet vero, arbitror, bona cum venia Tua.

Itaque ut expeditionem Trajani adversus Dacos ex anaglyphis contexam: Annona parata, castellisque pluribus ad Danubii ripam (Dei flumine emergentis corpus praeclare est adumbratum) extructis, flumen copiae trajiciunt, imperatore e sug-

se cere unu numeru mai mare de semne, de câtu e ari'a sculptoriului, er' deca numerulu se reduce la pucine figure de omeni, cumu cauta se se reduca, atunci admiratiunea se intuneca si se stinge de nevolia. Afora de ce, cà intre actele militari e una mare asemenare, asia câtu specie-le lucrureloru nu se potu variá destulu; suntu altele mari dein sene si momentosa forte, cari espresa prein arte nu potu presentá nece una marime, cumu suntu bucatele si alte aparate militari. De acea a nevolia se pote, cá tota seri'a lucrure-loru, ce se facu prein castrametatiuni si lupte, purcederi si opumnatiuni, se se esprima in opere-le scobite, cu atâtu mai pucinu in ordinea si progresiunea continua. Er' deca, esprimenduse unele, altele se lasa afora, efectulu sculpturei si intielesulu nu pote se nu se intunece, alesu in asta pucinetate a figureloru, candu fapt'a e facuta cu vertutea si man'a a' multoru milie, si in asta asemenare a lupteloru si lucrereloru, nu se pote precepe destulu, cà dein mai multe asemeni intre sene care e ceea, ce a volîtu sculptoriulu acum'a se esprima. Anumitu artea cerea una faptu ore-care insemnatu, alesu cu judecata si petrundîme, dein care se se pota intielege si precepe tota sum'a bataliei; intru ast'a avea artea se se laude, si a eformá cele ce au potere de a desteptá admiratiunea, de a farmaeá mentea, si de a desfatá, er' dein cuntra a neglege istorie-le in modulu analiloru, cari cu ori câta scrupulositate se se figureze, totu nu suntu de ajunsu spre acelu scopu.

Cumu cà tote acestea au locu in column'a Traiana, ori-care spectatoriu pote cunosce. Pentru cà dein ea a nevolia se pote precepe seau marimea si laud'a fapteloru, seau ordinea si seri'a, seau ratiunea, modulu si esîtulu aceloru lucrure diverse. Miam fostu propusu odeniora, cá lasandu la una parte tote notitie-le, ce le avusem ordinate in mente-mi, numai dein acestu opu anaglificu se adunu ordinea fapteloru acestui belu. Si sperezu, cà tumi vei da permisiune, cá aici sati enarezu istorie-le acestea, pre cumu le am culesu dein acele figure.

Asia cá se incepu a tiese espeditiunea lui Traianu in cuntr'a Daciloru dein acestu opu anaglificu: Se aduna bucate, se redica castele mai multe la rip'a Dunarei, infacisiate cá Dieu esîtu dein apa, forte bene lucratu; ostile trecu, impera-

gestu prospiciente; (1—6) sacrificio ex more facto; convocatis militibus verba facit imperator (7—8), muniuntur loca; adducto interea seu captivo, seu exploratore, (9—14) moventur castra; (14—17) pugna cum barbaris committitur, e qua duorum caesorum abscissa capita ad imperatorem perferuntur etc.

„Jam ex tali rerum contexto quis tandem seu totum rerum gerendarum ordinem, seu consilia ac virtutem plane perspiciat? quis res summa cum virtute et consilio gestas ita intelligat, ut earum admiratione moveatur? nisi ipsa narratio aliunde accepta accesserit. Quid? quod nec video, quomodo ii, qui ipsis rebus gerendis interfuerant, locum ac praelium, in quo ipsi fortiter pugnaverant, discernere facile, et se agnoscere potuerunt. Rem sane fuisse putes admodum mirabilem ad movendos animos veteranorum, qui rerum gestarum memoriam recolerent, adspectu hujus columnae. Credo, contactos animos fuisse adspectu columnae, quatenus pro monumento ea erat; an ipsa rei gestae adumbratio magnam ad mentem inflammandam vim habuerit, dubito. Dicat aliquis, anaglypha haec id, quod ab omnibus monimentis expectatur, rerum gestarum tantum memoriam ad animum revocare debuisse. Ita vero dixero, formam columnae in cochleae formam striatae, per XXIII orbes et ordines tortuosos, quos aegre oculis intentis prosequi possis, in tantam altitudinem eductae consilio huic parum respondisse. Poterant enim haec de plano melius prospici et intelligi, si ad justam altitudinis mensuram ad oculorum sensum proposita erant; at si inferiora columnae bene satis prospici possunt, non idem de superiori parte profiteri licet, etiam si in ea duplo maiore mensura figurae expressae esse dicantur, ita ut a duorum pedum modulo ad quaternos pedes eae assurgant.*)

Verum sunt alia ex ipsa artis indole et natura ducta, quae auctorem anaglyphi non satis expendisse arguunt, quibus finibus anaglyphorum usus ex artis praeceptis circumscribatur. Primo frustra expectes, ut ea, quae uno tempore, at diversis locis gesta sunt, satis commode in opere anaglypho exhibeantur, ut ad judicandum proclive

*) Quod tamen negat M. Folkes argumentis ex ipsa exploratione sumtis p. 130; negarat quoque Bellorius etc.

tulu cautandu de susu (1—6); se facu sacrificia dupa datena, Imperatulu cuventeza catrà ostasi (7—8), locure-le se fortifica, se aduce in a-ante unu captivu seau spionu (9—14), ostile se misica (14—17), se face batalia cu barbarii, dein care se aducu capetele taliate a doi omeni la imperatulu, si alte (ce le amu trecutu).

Acumu dein atare tiesutura cene ar' poté precepe seau tota ordinea fapteloru seau intentiunile si vertutea loru? Cene se intielega fapte implenite cu atâta vertute si intieleptiune, asia câtu se fia prensu de mirare? deca nu va fí sciendu de aliurea cursulu acestoru templari. Ce e mai multu, io nu credu, cà insii, celi ce au luatu parte la aceste evenemente, voru fí potutu cunosce de acì loculu seau lupt'a, in cari insii s'au luptatu, dar' nece pre sene insii. Tî-s'ar' paré, cà aceste sculpture voru fí facutu mare impresiune in anemele veteraniloru, aducundusi a mente de faptele loru. Credu, cà anemele loru voru fí fostu forte misicate, la vederea acestei columne, in câtu ea crá unu monumentu; dar', cà insasi adumbrarea acestoru fapte va fí avutu mare influentia de ale inflacará mentea, forte me indoiescu. Va se dîca ceneva, cumu cà sculpturele acestea, cá tote monumentele de asta natura, nu au avutu altu scopu, de câtu a aduce a mente fapte trecute. Inse io dîcu, cà form'a acestei columne, cu 22 de invertiture sucite, asia câtu a nevolia le poti urmarí cu ochiulu, mai alesu intru una inaltîme atâtu de mare, nu prea respunde acestei intentiuni. De diosu, adeveratu, cà se potea vedé si intielege mai bene, deca erau pusa in a-antea ochiloru intru inaltîme mai amesurata ochiloru. Inse acumu, de si cele mai dein diosu, prea bene se potu vedé, dar' aceeasi nu se pote dîce si de partea de susu, cu tote cà aci figure-le suntu esprese intru una mesura mai mare, in câtu dela 2 urme se inaltia panà la patru.*)

Inse suntu altele, trasa dein insasi natur'a artei, cari arata, cà autoriulu sculptureloru nu a consideratu de plenu, intre cari margini e cercuscrisu usulu anaglifeloru dupa legile artei. Antaniu in desiertu ai asteptá, cá cele ce una data, inse in diverse locure s'au lucratu, se se represente asia in anaglifice, in câtu se poti judecá, cà nu

*) Inse M. Folkes nega acest'a dein propri'a esperienti'a p. 130, si negase mai in a-ante Belloriu.

sit, non temporum successu ea evenisse, sed, operis natura ita postulante, alia post alia exhiberi; secundo locorum distantiam et diversitatem haud bene in marmore reddi posse, in primis cum veteres eam opticae intelligentiam, quae nunc increbuit, haud haberent, auctores autem anaglyphorum columnae Trajani multo minorem; quo factum est, ut plurima in rebus gestis Trajani per se magnifica et splendida, hic, tamquam a malo scriptore ac poëta, non modo attrita, obscurata, deminuta; quae sejuncta ac remota esse debebant, in angustum contracta et strangulata; quae ampla, larga, grandia erant, et esse debebant, exilia ac pusilla aspectu facta; verum etiam ut in risum et contemtum versa sint; in primis castella, munitiones, bellici apparatus, amnes, montium juga.*)

„Interea artifici manet sua laus in primis in delineandis et circumscribendis singulis figuris, in primis virorum formis, motu, gestu, actu; videas multa magna corporis vi, animique virtute geri; corporum habitus vestitusque, gressus et incessus, sensus quoque animi, tam felici arte sunt redditi, ut nihil in hoc desiderari posse videatur; etsi non ignoro, me haec narrare exemplis aere incisis expressa, non ex ipso columnae adspectu accepta. Maximam autem mirationem columna habere debuit ipso loco, et respectu ceterorum operum fori Trajani; quandoquidem illa eminebat inter magnificas extructiones varii generis, palatia, templa, porticus amplissimas et arcum triumphalem; ex toto itaque adspectu, non ex una et altera structura magnificentiam aestimare licet.

„Sunt nonnulla, quae imperatoriam artem declarant; uti hoc, quod nihil magnae rei suscipitur, nisi munito antea, et quidem coementis, saxis quadratis, seu lateribus, loco, in quem militum receptus sit. Suppeditant praeterea anaglypha non exiguum numerum observatorum ad antiquitatem, in primis militarem, ad mores barbarorum, ad res vulgaris usus vitaeque, arte paratas. Sunt alia, quae accuratiore investigatione indigent, cum partim obscura sint, partim incerta, in primis ea, quae

*) Non bene succesit res Comiti Algarotti, qui patrocinium sculptoris susceperat; exagitavit eum suo more, hoc est acerbe, Falconet Oeuvres t. II., p. 311. ed. Lausanna.

s'au templatu un'a dupa alt'a, ci numai dein necesetatea artei s'au ordinatu un'a dupa alt'a. A dou'a departarea locureloru si diversitatea nu se potu esprime bene in marmure, alesu cà celi vechi nu aveau acea cunoscentia de optica, care o au cesti de acumu, er' auctorii scobitureloru acestei columne inca si mai pucina; dein cari fù, cà multe dein faptele lui Traianu, in de sene mari si stralucite, aici, cá intru unu scrietoriu seau poetu reu, nu numai suntu tortite, oscurate, micsiorate, cele ce se cadea a se despartî si departá, adunanduse in strimtória, cele ce erau largi, late si grandiosa si cautau se fia asia, devenindu subtîrele si menunte, ci une orea suntu facute cá in batujocura si de risu, alesu castele-le, fortificatiunile, aparate-le de oste, riure-le si culmi-le muntiloru.*)

De almentrea, remane artistului laud'a sa, alesu in deliniarea si cercuscrierea fia-carei figure, alesu in formele omeniloru, misicare, portare si lucrare; pare cà vedi, cumu multe se lucra cu mare potere a anemei si a corpului; starea si investirea corpureloru, pasîrea si ambletulu, inca si semtiulu anemei, asia de bene suntu espresa prein arte, câtu nemica nu se pare a lipsí; de si bene sciu, cà eu acestea le scriu numai dupa copiele taliate in arame, er' nu dein vederea columnei. Mare mirare au cautatu se aiba column'a in insusi loculu, si in respectu cu cele alalte opere dein forulu lui Traiana; de ora ce ea se inaltiá intre constructiuni magnifice de multe specie, precumu palatiure, baserece, portice forte large, si arculu triumfale; deci dein tota vederea, er' nu numai dupa una structura seau alt'a, e de ase estim'a magnificentia ei.

Suntu in ea unele, cari esplica artea imperatesca, precumu, cà nemica nu se intreprende, forà a intarí mai antaniu loculu, si inca cu cementu, pietre patrate si caramide, unde ostasii se se pota retrage. Afora de acea, sculpturele acestea infacisieza unu numeru marisioru de oserbatiuni pentru vechimea, alesu militaria, datenele barbariloru, si alte lucrure artefacte pentru lipsele de tote dîle-le. Si in urma suntu altele, cari inca au lipsa de cercetare mai acurata, fiendu in parte oscure, alesu

*) Comitelui Algarotti, care se apucase a apará pre scobitoriu, nu ia urmatu prea bene, scuturandulu dupa daten'a sa, adeca forte aspru, Falconet in opere-le sale, t. 2, p. 311.

aedificia et structuras spectant. Non enim ea, quae a Ciaccono, et ejus plerumque monitu, ab aliis observata sunt, huius generis tollunt difficultates ac molestias.

Enim vero nec haec ulterius persequi licet homini in aliis rebus occupato, etc. Scr. Gottingae M. Decembri MDCCXCIII.

cele ce se tienu de edificia, si structure. Pentru cà cele oserbate de Ciaconu, seau de altii dupa indereptarea lui, nu suntu in stare de a redicá tote greutatile si molestie-le de acestu genu.

Dar' inca nece numi este liertatu a urmarí acestea mai incolo, fiendu cu altele ocupatu; etc. Scrisi in Geting'a, in decembre 1793.

(IV.)

FASTI-I ROMANI.

(Urmare dein Nr. XII.)

A. u. c.		A. a. Chr.
565.	M. Fulviu Nobilior Cn. Manliu Vulso	189
566.	M. Valeriu Messala C. Liviu Salinator	188
567.	M. Aemiliu Lepidu C. Flaminiu Nepos	187
568.	Sp. Postumiu Albinu Q. Marciu Philippu	186
569.	Ap. Claudiu Pulcher M. Semproniu Tuditanu	185
570.	P. Claudiu Pulcher L. Porciu Lucinu	184
571.	M. Claudiu Marcellu Q. Fabiu Labeo	183
572.	Cn. Baebiu Tamphilu L. Aemiliu Paullu	182
573.	P. Corneliu Cethegu M. Baebiu Tamphilu	181
574.	A. Postumiu Albinu C. Calpurniu Piso	180
575.	L. Manliu Acidinu Fulvianu Q. Fulviu Flaccu Q. f.	179
576.	M. Iuniu Brutu A. Manliu Vulso	178
577.	C. Claudiu Pulcher Ti. Semproniu Gracchu	177
578.	Cn. Corneliu Scipio Hispallu Q. Petilliu Spurinu	176
579.	P. Muciu Scaevola M. Aemiliu Lepidu II.	175
580.	Sp. Postumiu Albinu Paullulu Q. Muciu Scaevola	174
581.	L. Postumiu Albinu M. Popilliu Laenas	173
582.	C. Popilliu Laenas P. Aeliu Ligu	172

A. u. c.		A. a. Chr.
583.	P. Liciniu Crassu C. Cassiu Longinu	171
584.	A. Hostiliu Mancinu A. Atiliu Serranu	170
585.	Q. Marciu Philippu II. Cn. Serviliu Caepiu	169
586.	L. Aemiliu Paullu II. C. Liciniu Crassu	168
587.	Q. Aeliu Paetu M. Iuniu Paenu	167
588.	M. Claudiu Marcellu C. Sulpiciu Gallu	166
589.	T. Manliu Torquatu Cn. Octaviu Nepos	165
590.	A. Manliu Torquatu Q. Cassiu Longinu	164
591.	Ti. Semproniu Gracchu II. M'. Iuvenciu Thalna	163
592.	P. Corneliu Scipio Nasica C. Marciu Figulu	162
593.	M. Valeriu Messalla C. Fanniu Strabo	161
594.	L. Aniciu Gallu M. Corneliu Cethegu	160
595.	Cn. Corneliu Dolabella M. Fulviu Nobilior	159
596.	M. Aemiliu Lepidu C. Popilliu Laenas II.	158
597.	Sex. Iuliu Caesar L. Aureliu Oreste	157
598.	L. Corneliu Lentulu Lupu C. Marciu Figulu II.	156
599.	P. Corneliu Scipio Nasica II. M. Claudiu Marcellu II.	155
600.	Q. Opimiu nepos L. Postumiu Albinu	154
601.	Q. Fulviu Nobilior T. Anniu Luscu	153

A. u. c.		A. a. Chr.
602.	M. Claudiu Marcellu III.	
	L. Valeriu Flaccu	152
603.	L. Liciniu Lucullu	
	A. Postumiu Albinu	151
604.	T. Quinctiu Flamininu	
	M'. Aciliu Balbu	150

Monete si medalie antice si alte anticitati.

Trompet'a Carpatiloru publica de vreo câtiva numeri in coce urmator'a Colectiune, care noi a adaugemu aici pentru interesulu si valorea ei interna.

I. Serie, Grece si Coloniali.

1. Mai multe serie de tetradrachme, tridrachme, didrachme, drachme si fractiuni de drachma, cumu si bucati de auru ale mai multoru cetati, si provincie grece.

2. Una serie asemene a regiloru Macedoniei, intre cari 12 bucati de auru.

3. Una serie a regiloru Thraicei, intre cari 5 bucati de auru.

4. Una serie de regi ai Pontului.

5. Una serie de regi ai Syriei, cu 10 monete Judaice de argentu si de bronzu.

6. Una serie de regi ai Parthiei, Arsacidi, unu daricu de auru, 7 tetradrachme, 30 drachme, si mai multe fractiuni de drachma, si bucati de bronzu.

7. Una serie de 40 bucati de regi Sassanidi, diferite moduluri in perfecta conservatiune.

8. Una serie de bucati cufice, de auru, argentu, si bronzu, facundu urmare la seri'a de regii Sassanidi.

9. Una mica serie de bactriane.

10. Una serie de monete Sarmatice, intre cari 4 de auru.

11. Una serie de monete Viminacium, dela Gordianu III. panà la Galienu.

12. Diferite moduluri si tipuri, in numeru de 100 monete dace, intre cari de auru, si diferite tipuri barbare inedite.

13. Serie de monete coloniali Dacice, dela Filipu arabulu panà la Galienu.

14. Serie mai completa de monete batute de catrà diferite municipia dein Thraci'a, si mai alesu dein Moesi'a de diosu.

15. Una serie de egiptene, anteriori si imperiali, 60 bucati argentu si bronzu.

II. Serie, Romane.

16. Una serie de asi.

17. Una serie de vreo 600 bucati consulari, seau ale republicei; perfecta conservare.

18. Una serie de imperiali, auru, argentu si bronzu, cá la 3000 bucati.

19. Una serie speciale de Traiane, aprope 300, reversuri diferite, — unica, potemu dîce, in genulu seu.

20. Una serie de bucati bizantine, cá la vreo 400, auru, argentu, si bronzu, intre cari mai multe de auru.

21. Una serie de 20 plumburi bizantine, perfecta conservatiune.

22. Una serie intensa de monete ale Imperiului romano-bulgaru.

23. Una serie de monete a 46 Domni români.

24. Una serie de medalie, ducati, taleri, etc. transilvane.

III. Serie, diferite.

25. Una serie de monete serbesci.

26. Una intensa serie de ducati, taleri, florenti, de 3 grositie, si grositie, polone.

27. Una serie de medalie de auru, ducati, taleri de argentu etc. venetiane.

28. Diferite bucati baronali, episcopali etc.

29. Mai bene de 200 taleri a diferite Staturi europene, incependu in prim'a diumetate a seclului XV.

IV. Serie, Collectiuni diferite.

30. Una colectiune de 200 pietre sculpite si gravate (sapate), unele legate in ânele, altele libere.

31. Cinci amfore de pamentu de diferite dimensiuni.

32. Unsprediece urciore sî olcele, lacremaria, de diferite dimensiuni, tote intacte.

33. Cinci vasa intensa, de diferite dimensiuni.

34. Doue-spre-diece candele, de diferite forme, tote intacte.

35. Noue statuete si figure de pamentu.

36. Diece muluri de pamentu, intre cari 5 monetarie.

37. Optu statuete de bronzu.

38. Diece obiecte de bronzu: cali, boi, aquile etc.

39. Diferite alte obiecte antice, de metalu si de pamentu.

40. Colectiune de caramide, cu marce de legiuni si cohorti.

41. Vreo 50 petrificate, in diferite obiecte, tote adunate dein tiera.

42. Una colectiune de 40 bucati arme antice, romani si orientali.

43. 40 manuscrisa vechia romanesci, grecesci, si persane.

44. 200 volumi charti vechie si noue, in diferite limbe, tractandu despre istori'a nostra. Colectiune facuta cu mari ostenele si cu mari sacrificia.

Calimarile, tésu (?), cucitulu de brâu, si pistole-le lui Jenache Vacarescu, tote de argentu cu auru si cu pietre.

In aceste serie, de conservatiune panà la florile tipariului, se destingu preste 30 bucati medalione in câte trele metale-le, si alte moduluri inedite.

Trei dieci de ani de staruentia neprecurmata, si de sacrificia mari, au potutu aduná aceste colectiuni numai in Romani'a.

A se adresá la d. P. P. Perez, inginerulu, proprietariulu acestoru colectiuni, seau la Redactiunea Trompetei Carpatiloru, unde suntu depuse.

NOTITIE DIVERSE.

— Una continuare dein art. XXI., despre bibliotece-le vechie, a remasu dein acestu nru pentru cele urmatoria.

— Romanulu in nr. dein — febr. a. c. ne aduce unu discursu interesante dela D. Hajdeu, tienutu in sal'a Ateneului dein Bucuresci, despre causele, cari au sustienutu nationalitatea romana, in trei provincie: in Emimontu, Romani'a si Transilvani'a. In Emimontu femeiele, cari nu au vrutu se invetie alta limba de câtu romanesce, aducundu de esemplu chiaru pre sor'a ministrului neo-elenu Coletti, carea, de si acest'a se dá de mare ellenu, ea chiaru si in Aten'a si in momentele cele mai entusiastice pentru ellenismu, chiamá pre frate-seu se vorbesca despre ale famelici, numai romanesce. In Romani'a rivalitatea intre poterile vecine, er' in Trni'a cartea, carea a datu si Romaniei barbati invetiati cá Lazaru, A. Laurianu, S. Barnutiu, I. Maiorescu si A. Papiu.

— Diuariulu nou Federatiunea aduse de curundu unele documente si corespendentie despre romanetatea famelici princiarie Racoltia, si atense altele si mai multe. Noi adaugemu la acestea vreo câte-va scurte notitie.

Repausatulu Comite Ios. Kemény aratase, in Archivulu Societatei pentru cunoscenti'a Trnici, dupa Giovan-Andrea Gromo, care la a 1565 fusese Capitanu de garda la I. Sigismundu, cumu cà Mich. Ciachi, unulu deintre celi trei totum-facu ai lui I. Sigismundu a fostu romanu (valaco). Cartea acestuia, Notitia Trniae, scrisa catrà Cosimo di Medici ducele Toscanei, se afla si astadi in bibliotec'a Magliabechiana dein Florenti'a. Repausatulu istoricu ungurescu, L. Szalai, s'a nevolîtu destulu in Diuariulu Pestanu nr. 196—3161 dein 26. aug. 1860, a infrange asertulu lui Gromo si Kemény, si a aratá, cà M. Csáki, Cancelariulu lui I. Sigismundu nu a fostu romanu, inse forà nece unu argumentu. Dein cuntra se scie, cà fameli'a Ciachi se tragea dein Bihariu, si avea casa in Hustu in Maramuresiu.

De fameli'a Mailatu, trecuta dein tienutulu Fogarasiului in Ungari'a, amu aretatu dupa Fr. Forgach contemporaniulu istoricu (Commentar. rerum hung. sui temporis pag. 301), si dupa J. Christ. Engel (in istori'a Moldovei pag. 174), cumu cà intru asemenea e romana de origine. Forgach la loculu citatu scrie: Stephanum Majlath, ex obscuro genere ortum, patre Valacho, ditionis Fogaras, et eodem, uti sunt illi, pecoris pastore, sed Ludovici magistrum coquinae, haud pigrum hominem neque stupidum. Una diploma vechia dein 1511 despre Steph. Majlath de Zunyogzeg dein tempulu lui Vladislau regele Ungariei, ce amu produsu in apendice la opusculului nostru: Cuventu la inaugurarea societatei Trnice (pag. 122 seqq.), arata, cà asertulu lui Forgach despre oscuritatea acestei mari familie e numai columnia, precumu totu asia se pronunciase si despre Nicolau Olah A. Episcopulu Strigoniului (pag. 452): Ex hungaris fuere Nicolaus natione Valachus, ceterorum odio ac sua obscuritate Archiepiscopatum adeptus. Asia câtu se vede, cà acestu mare aristocratu pre toti barbatii, fia câtu de meritati si illustri, deca erau romani, nui mai potea considerá almentrea de câtu de omeni obscuri. Asia se scrie istori'a. Totu Forgach si de Casparu Békes (la pag. 625) scrie, cà a fostu romanu: Caspar Békes ex Valachis oriundus.

Acumu se vedemu, cumu caracteriseza elu pre aceli trei intimi ai lui I. Sigismundu: „Michael Csáki scriniorum praefectus sacrificulus olim, ob insitam avaritiam et ambitionem, siqui tamen fuissent, morum corruptor. Caspar Békes, ex Valachis oriendus, in crudelitatem et omne nefarium scelus invitator; de si mai susu (pag. 612) scrisese: Bekessius, qui unus idoneus, et divino ingenio, ac solus ad magnas res aptus videbatur; si in urma: Tertius, Blandrata medicus, homo italus et Arianismi auctor.

— Amu avé inse ceva se dîcemu si de accentele Federatiunei, ci astadi nu mai avemu locu.

— Dein caus'a absentiei editoriului dela loculu editiunei, si dein alte cause, ce nu se mai potu spune, se strecura unele smentele, ce pre nimene nu supera mai reu cá pre editoriu.

Asia se templà in Nr. trecutu XII. la pag. ultima col. 2, lin. 10, unde in locu de: ceea ce nu, s'a tiparitu: ce ea nu!

Se impreuna une oria cuvente, ce se cadea ale desparti, precumu totu acolo lin. 24: deinceputu, in locu de: de inceputu; — deao retiené, lin. 26, in locu de: de a o retiené; — desi lin. 32 in locu de: de si, si alte asemenia, ce se mai potu aflá.

De alta data se despartu, ce erau a se impreuna; seau se pune una litera in loculu alteia, precumu totu acolò col. 1, lin. 3, dupa Notitie: intra altii, in locu de intru altii, etc. ce nu le mai infiràmu.

Pentru cari ceremu si speràmu, a fi scusati.

— Cu nr. de adi va incetá a se mai tramite Archivulu unoru folie, ce nu ne tramitu scaimbulu regulatu; totu asia se va urmá si cu tramiterea la unele persone.

— Esemplaria complete mai avemu. Pretiulu pre 1 anu 3 fl. seau 1 #.

Nr. XIV. va aparé in 20. Aprile v. a. c.